

CEES
CENTRE D'ESTUDIS
ECONÒMICS I SOCIALS

INEHCA
INSTITUT
D'ESTUDIS
HUMANÍSTICS
MIQUEL COLL
I ALENTORN

ECONOMIA SOCIAL DE MERCAT

Economia de mercat, ètica i
justícia social en temps de crisi

Eugenio M. Recio
Alfredo Pastor
Eduard Berenguer
Antoni Manresa
Lluís Franco

2 Col·lecció Eugenio M. Recio

Desembre 2010

ECONOMIA DE MERCAT, ÈTICA I JUSTÍCIA SOCIAL EN TEMPS DE CRISI

Col·lecció Eugenio M. Recio, núm. 2
Desembre 2010

INTRODUCCIÓ

Notes prèvies:

1. D'agraïment: els dies 19 de maig i 9 de juny de 2009, a la seu del Col·legi Oficial d'Agents Comercials de Barcelona i organitzades pel Centre d'Estudis Econòmics i Socials (CEES), se celebraren dues Jornades sota la denominació “Economia de Mercat, Ètica i Justícia Social”, destinades a l'anàlisi de la crisi financera i econòmica, tant mundial com espanyola, així com les aportacions que el model de l'Economia Social de Mercat, –com a sistema alternatiu al neoliberalisme saxó– pot fer per redreçar la malmesa situació econòmica del nostre país i a nivell global.

Les jornades foren inaugurades pels senyors Ignasi Farreres, president del CEES, Joan B. Casas, degà del Col·legi d'Economistes de Catalunya, i Enric Enrech, president de l'entitat amfitriona, persones i entitats a les quals el CEES agraeix la seva presència i el seu suport i encoratjament vers les nostres activitats.

2. D'explicació: l'INEHCA i el CEES van considerar que s'esqueia molt adequada la publicació dins de la sèrie d'edició conjunta dedicada a l'Economia Social de Mercat, de les conferències pronunciades al si de les dues jornades esmentades, el programa de les quals es reproduïx a continuació d'aquesta Introducció. També volem fer constar que alguns dels conferencians han actualitzat les dades inicialment aportades atès el temps transcorregut fins al moment d'aquesta publicació.

La crisi econòmica mundial iniciada als EUA l'any 2007 ja s'estava fent sentir plenament a Espanya l'any 2009, primerament per les dificultats en les institucions financeres, a conseqüència de l'esclat de la bombolla immobiliària, i després perquè la crisi s'estenia a tota l'economia productiva.

Aquesta crisi s'ha anat accentuant al llarg de 2010, fins al punt que al mes de maig i després de la crisi financera de Grècia, el govern espanyol, pressionat pels mercats i per les grans potències econòmiques mundials, s'ha vist obligat a adoptar un dur Pla d'ajustament fiscal, per tal de no caure en una gravíssima pèrdua de confiança dels mercats financers internacionals com a conseqüència de la pèssima posició d'alguns dels nostres principals indicadors econòmics: taxa d'atur elevadíssima, endeutament exterior, dèficit pressupostari desbocat i baixes productivitat i competitivitat, entre d'altres.

En aquelles jornades de la primavera de 2009, els diferents conferencians presentaren en conjunt un diagnòstic acurat dels problemes econòmics detectats en aquells moments, tant a nivell mundial com europeu i espanyol. També indicaren les teràpies que consideraven necessàries per sortir de la crítica situació.

En les jornades va planar el missatge que les coses no poden continuar com fins ara. Cal recuperar l'exigència d'ètica en els assumptes econòmics. L'economia ha de recuperar el seu caràcter de pràctica adreçada no sols al bé de particulars, sinó també orientada cap al bé comú. Cal combinar, per tant, una economia de mercat lliure i basada en la competència amb una voluntat simultània de justícia social i sotmesa a unes regles de joc fixades per unes autoritats públiques democràtiques, la funció principal de les quals és fixar el marc jurídic que garanteixi el lliure joc de la

competència, eviti els inconvenients de les situacions monopolístiques i vetlli perquè l'ètica imperi en l'activitat econòmica, a la vegada que el creixement econòmic vagi acompanyat d'un procés de redistribució i de justícia social, i per tant a la recerca contínua d'una societat més justa i equilibrada.

Encetà el cicle la conferència del doctor **Eugenio M. Recio**, amb un títol ben suggeridor, *Responsabilitat del nostre model econòmic en la crisi del nostre país i les seves reformes per al futur*. El conferenciant denuncia el model del capitalisme liberal nord-americà que ha regit majoritàriament en les economies occidentals els darrers decennis, tot recordant-nos a la vegada que no és l'únic model vigent al món desenvolupat, que n'hi ha d'altres, com per exemple l'Economia Social de Mercat, sistema creat per economistes alemanys en acabar la Segona Guerra Mundial i que avui s'albira com una seriosa alternativa al model fracassat, i que com a tal denominació és recollit a l'article I-3 del Tractat de Lisboa, quan diu que la Unió Europea obrarà en pro del desenvolupament sostenible, basat en un creixement econòmic equilibrat i en l'estabilitat de preus, en una Economia Social de Mercat altament competitiva, que tendeixi a la plena ocupació i al progrés social.

En la primera part, Eugenio M. Recio ens exposa les conclusions de les anàlisis fetes pels alemanys quan s'han preguntat si els ha fallat l'Economia Social de Mercat, permetent així que Alemanya hagi estat un dels països europeus on la crisi financera ha tingut més impacte. S'aporten els testimonis de l'INSM (Iniciativa per a una Nova Economia Social), dirigit per l'antic president del Bundesbank, Hans Tietmeyer. Es recullen els testimonis recents de cinc destacades personalitats: Horst Köller, Klaus-Peter Müller, Dieter Hundt, Hans-Peter Keitel i Eberhard von Koerber, tots ells dirigents d'institucions o d'organitzacions patronals i vinculats al món universitari. Tots coincideixen

en la seva fe en l'Economia Social de Mercat i en considerar-la com un ordre de valors que ha encarrilat el capitalisme per camins d'utilitat a tota la societat.

De forma semblant, Eugenio M. Recio es pregunta si la crisi al nostre país està causada perquè en l'aplicació del model econòmic s'han comès errors semblants als d'Alemanya. Ens recorda que en la Constitució espanyola no es pot dir que s'hagi definit de forma clara el model econòmic, ja que barreja conceptes com llibertat d'empresa i economia de mercat, amb les exigències de la planificació.

Ara bé, com que en teoria, després d'haver-nos integrat a la Unió Europea ens hauríem de regir pels principis més importants de l'Economia Social de Mercat, ens interessa sobretot fixar-nos en què podria aportar-nos aquest model com a sistema ideal per afrontar el futur.

Sabem que el mercat financer no es regeix per les regles del lliure mercat de competència de l'economia real. No apareixen indicis clars de coresponsabilitat en la gestació de la crisi, ni en el mercat, ni en el regulador (Banc d'Espanya); però es pregunta per l'altre gran factor de qualsevol model econòmic, l'Estat. Hi ha influït, sia per omissió o per excés d'intervencionisme?

L'Estat espanyol ha seguit un intens procés de liberalització aquestes darreres dècades. Ara bé, ha evitat enfrontar-se a certes reformes estructurals que han agreujat les repercussions de la crisi i en dificulten la superació.

La crisi, en resum, no ens exigeix un canvi radical en el model econòmic pel que fa a la nostra política econòmica? Conclou dient que es planteja

la gran oportunitat al nostre país i al món per donar més vigència a l'Economia Social de Mercat, però que per això cal que en les mesures immediates que s'estan prenent s'hi tingui molt present la seva contribució per mantenir i perfeccionar el model futur.

El doctor **Alfredo Pastor** fa una suggestiva conferència, en la qual contempla el fet que en aquests moments de crisi estem posant en qüestió no només el nostre sistema econòmic sinó també altres coses, entre elles, com a peça central, l'Estat del Benestar.

Fa seva la idea de Richard Henry Tawney que la societat té objectius comuns i que les coses s'han de posar al servei d'aquests objectius, idea que no tenien ni els llibertaris ni els liberals, ja que com deia la senyora Margaret Thatcher, la societat no existeix, considera que és una pura suma d'individus.

Alfredo Pastor ens diu que l'Economia Social de Mercat neix en contraposició a la socialdemocràcia i al *laissez faire* extrem, perquè els dos porten al mateix: anul·lar la llibertat de la persona. El doctor Pastor postula que les preocupacions no han de ser únicament econòmiques, i a més que hem de posar límits als excessos i cercar societats harmòniques i equilibrades, i conclou que haurem de tornar a fer les coses d'una manera diferent; que l'objectiu comú de la societat no pot ser el creixement del PIB, ja que aquest no és un objectiu per ell mateix. Si mirem d'aprofundir-hi, pot ser que coincidim en què l'objectiu de la societat és millorar la qualitat dels seus ciutadans ja que com ens recorda Hilaire Belloc, la prosperitat material no és l'única dimensió de la dignitat humana, ja que la llibertat és com a mínim tan important com aquella.

El doctor **Lluís Franco** titula el seu treball *Models econòmics per sortir de la crisi: l'Economia Social de Mercat*. Comença amb una anàlisi de la situació en què es troba l'economia espanyola: com ha evolucionat el 2009 i quines són les previsions pel 2010 i el període subsegüent més immediat. Inicia la seva exposició dient: «L'economia espanyola ha estat submergida en una profunda crisi durant tot l'any 2009. La realitat ha superat amb escreix totes les previsions...» N'analitza les causes tant externes com internes, posant un especial accent en la baixa productivitat, les seves causes específiques i com s'hauria de millorar.

A continuació, es pregunta: quin és el millor model a aplicar per sortir de la crisi i evitar un llarg període de recessió? Fa una breu anàlisi dels dos models alternatius: el model keynesià i el model liberal; n'analitza els aspectes positius i negatius per dir a continuació que el govern espanyol ha aplicat contra la crisi, inicialment, un model keynesià encara que amb una certa improvisació i falta de rigor. Davant la dicotomia, diu que hi ha una tercera opció, el model de l'Economia Social de Mercat, que es fonamenta en el respecte a la llibertat de mercat i en la cohesió social. Per superar la crisi, diu que el mercat és imprescindible com a motor de l'economia, però es necessita un cert paper interventor de l'Estat i del sector públic. Perquè el mercat funcioni bé, cal un Estat fort que estableixi clarament les regles del propi mercat i les faci complir.

En darrer terme es pregunta: com aplicar l'economia social de mercat al moment actual? Ell mateix es respon quan diu que en el cas concret de l'economia espanyola, amb les adaptacions necessàries, l'Economia Social de Mercat seria un excel·lent model per fer front a la crisi. A partir d'aquí apunta algunes de les línies i mesures d'actuació que s'haurien d'implementar d'acord amb aquest model econòmic. A la vegada, és necessari aplicar polítiques socials reals per combatre la pobresa i

reequilibrar el repartiment de la riquesa. No es tracta només d'una resposta tecnocràtica per superar la crisi econòmica, sinó d'aplicar un model amb unes mesures, amb uns valors i unes actituds al servei de les persones.

La conferència del doctor **Eduard Berenguer** porta el títol *El paper de les institucions en les economies de mercat* i comença afirmant de forma lapidària que «la crisi és molt profunda i no té una sortida ràpida, almenys per a les economies catalana i espanyola». Es pregunta el per què de tot això i aquí ens recorda la frase de Greenspan: «Les pitjors decisions es prenen en la bonança», i assenyalava que els dos principals errors d'Espanya van ser fer més cases de les que necessitàvem, pagades o finançades amb uns diners que no teníem i amb una mà d'obra importada de fora; el segon error fou no haver fet les reformes en els sectors que donaven signes de deteriorament. També destaca que l'elevat endeutament del sector privat implicarà que les entitats financeres espanyoles l'hauran de tornar en els propers anys, el que implica que durant un període de temps molt llarg això condicionarà l'evolució del crèdit. Un gran error ha estat creure que el PIB expressa tot el que està passant a l'economia; i com que creixíem molt més que la mitjana europea ens creïem els “reis del món”. I es creixia molt perquè hi entrava molt de crèdit. Així es va caure en un primer error institucional: pensar-se que el cicle econòmic era un fenomen del passat.

Destaca que l'entrada a la zona euro ha estat positiva però que això significa haver perdut la potestat de no poder devaluar. Per tant, el remei ara passa per incrementar la productivitat. Per assolir-la cal: tecnologia, un model de gent ben preparada i capacitada i esforç humà.

Una de les característiques de l'anàlisi que fa el doctor Berenguer és que no sols ens explica numèricament les decisions i polítiques empreses i els corresponents resultats, sinó també les motivacions, impulsos i valors que

estan darrera d'aquelles decisions, és a dir, entra també en els aspectes psicològics de l'economia.

Ens assenyala que hi ha un aspecte que no ha anat bé i que no s'ha tingut gaire present; es refereix a la productivitat, que si bé va créixer entre 1955 i 1975, va començar a decreixer a partir d'aquest any i que a partir de 1995 s'enceta un fort descens, coincidint amb el moment en què l'economia espanyola inicia la seva recuperació, ja que fem un ús de més capital humà no qualificat.

Acaba reivindicant tres necessitats: una reforma del mercat laboral; reforma del sistema educatiu i ajut a les empreses, especialment facilitant el crèdit a les empreses solvents.

Advoca per la reforma del sistema de pensions pensant en les necessitats a mig i llarg termini.

Finalitza amb una predicció: Espanya no començarà a notar els primers signes de recuperació fins al 2011.

La conferència del doctor **Antoni Manresa**, sota el títol *Sobre la crisi econòmica actual*, incideix també en els temes comuns de l'origen i les conseqüències de la crisi, així com les polítiques econòmiques per sortir de l'actual recessió. El doctor Manresa fa una exposició molt completa de la crisi, del recorregut de la crisi, que esclata "oficialment" amb la fallida del banc Lehman Brothers el setembre de 2008. Amb sentit pedagògic i sistemàtic, el conferenciant analitza amb aportació d'una gran profusió de dades i remuntant-se als antecedents, tot el procés de desenvolupament de la crisi, començant per l'explicació de la política de diner fàcil i baixades successives del tipus d'interès, implementada per Alan Greenspan l'any 2000 perquè l'explosió de la bombolla dels *punt com* no arrossegés la borsa de Nova York, destacant que amb la baixada del tipus d'interès

es va evitar una caiguda significativa de la borsa, però es va crear un problema major: la bombolla immobiliària als Estats Units. Indica alguns dels greus errors que van concórrer per tal que la bombolla immobiliària tirés endavant, per exemple el fet que les qualificacions de ràting fossin donades per agències que eren pagades pels mateixos que en sol·licitaven la qualificació, o bé lligar en excés les retribucions o estímuls dels alts directius als beneficis a curt termini de les empreses, menystenint la seva sostenibilitat en el temps, etc. Diu que en el tema dels “actius tòxics” potser van obrar legalment però de forma molt irresponsable. Aquí, l’ètica professional i la responsabilitat dels gestors financers i les agències de qualificació d’actius han quedat molt en dubte.

Analitza també la qüestió que es va plantejar en el seu moment sobre si la crisi financera acabaria afectant l’economia real. La resposta va venir de la realitat econòmica, ja que l’economia, no sols dels Estats Units sinó a nivell mundial, ha entrat en crisi. I explica que en estendre’s la falta de confiança en el bon funcionament de l’economia, els consumidors decideixen estalviar més, restringint les seves despeses i els empresaris decideixen no invertir. Hi ha hagut una caiguda de la producció i això genera atur, cosa que realimenta la crisi demandada.

A l’Estat espanyol hi analitza la incidència en els preus de l’habitatge, en el volum de la construcció i en l’augment, ja en el present, de la morositat, que serà més preocupant en els propers anys; i l’evolució de l’atur que ha augmentat ràpidament. En relació a l’atur, parla de la proposta d’un prestigiós grup d’acadèmics plantejant una reforma de la contractació laboral. El doctor Manresa es permet recordar que hi ha qui opina que per resoldre el problema no bastarà amb modificar la normativa de la contractació laboral. Caldrà també abordar una reforma de l’assegurança d’atur.

La darrera part de la conferència està dedicada a respondre a la pregunta: «Què podem fer?» Una cosa ha estat la resposta del G-20 per coordinar de forma generalitzada les baixades del tipus d'interès. Això a part, cada país ha recorregut a la seva pròpia política monetària i fiscal. El diagnòstic compartit és que les economies presenten un dèficit en la seva demanda agregada. Per tant, els governs haurien de realitzar polítiques monetàries i fiscals expansives i també polítiques sectorials en funció de les seves particularitats. Acusa el govern espanyol de certa passivitat (almenys fins al moment de pronunciar la conferència), i acaba aportant les reflexions dels professors T. Kehoe i E. Prescott, sobre la política econòmica en època de recessions.

Ignasi Farreres
President del CEES

Llibert Cuatrecasas
President INEHCA

**CENTRE D'ESTUDIS
ECONÒMICS I SOCIALS**

Jornades

**ECONOMIA DE MERCAT,
ÈTICA I JUSTÍCIA SOCIAL
EN TEMPS DE CRISI**

Barcelona

19 de maig i 9 de juny de 2009

**Sala d'Actes del Col·legi Oficial d'Agents Comercials de Barcelona
Carrer Casp, 130**

EL PER QUÈ DE LES JORNADES

La crisi financera i després econòmica han esclatat amb força arreu del món desenvolupat, i les seves conseqüències es fan sentir en totes les economies. És una crisi mundial en un món globalitzat. I tot i que les crisis formen part del procés dels cicles de l'economia, els moments d'auge i de declinació responen a causes concretes, i aquestes tant poden ser de caire objectiu o instrumental, com de caire humà.

Normalment els economistes estudien i intenten esbrinar quines són en concret les causes que han produït efectes positius o negatius, a fi d'incidir en la recuperació econòmica i esmenar els errors, o no repetir-los.

El que és clar és que la crisi que s'evidencia des de 2008 ha arribat després de molts anys de creixement econòmic, tant d'algunes economies occidentals com de països en desenvolupament. Un creixement que s'ha produït en un context de gran desregulació financera, bombolles immobiliàries i voracitats retributives incontrolades dels responsables de grans empreses. I a més, de forma poc equitativa: l'augment de les desigualtats en els ingressos ha estat la tònica imperant. Tot això s'està traduint ara en menys activitat econòmica, àdhuc recessió, més atur, més pobresa i més fam.

La reflexió que proposem és com encarar l'esdevenidor sota paràmetres que evitin, pal·liïn o minimitzin els efectes negatius d'una concepció de l'economia al servei d'uns pocs, en comptes d'estar al servei de la majoria, al servei del bé comú. Perquè l'economia no s'ha de concebre només com una ciència tècnica. L'economia és també una ciència social: incideix directament en el benestar o malestar de les persones.

Des de fa molts anys hi ha economistes i pensadors d'inspiració humanista (ja siguin d'arrel laica o cristiana) que defensen una economia al servei de les persones. La mateixa Església catòlica va iniciar amb la *Rerum Novarum* (1891) i fins la *Centessimus Annus* (1991), un cos de pensament social denominat Doctrina Social de l'Església, en què de forma clara ha volgut recordar constantment que l'economia ha de ser un instrument al servei del desenvolupament humà, de la dignitat de les persones i de la justícia social.

Dèiem que les causes de la crisi les podem trobar tant en el camp pròpiament econòmic i tècnic, com en l'àmbit de la conducta humana. Per això l'economia cal que estigui inspirada per la llum de l'Ètica, que ha de guiar els comportaments econòmics dels humans amb la finalitat d'assolir, no sols el benestar de les persones individuals, sinó també el de les comunitats humanes.

Amb aquest esperit d'intentar trobar respostes vàlides i justes als nombrosos interrogants que planteja la crisi econòmica mundial, i especialment la que ens toca de més a prop, la crisi de l'economia espanyola, un conjunt de prestigiosos professors d'economia intentaran desgranar els perquès de l'actual crisi econòmica i social i, sobretot, proposar enfocaments, canvis i mesures possibles i equitatives que tinguin com a referents necessaris l'Ètica i la Justícia Social

Junta Directiva del CEES

PRIMERA JORNADA

Dimarts 19 de maig

19:00 – Salutacions i inauguració

Enric Enrech, President del Col·legi d'Agents comercials de Barcelona

Joan B. Casas, Degà del Col·legi d'Economistes de Catalunya

Ignasi Farreres, President del Centre d'Estudis Econòmics i Socials (CEES)

19:15 – Ponències

Responsabilidad de nuestro modelo económico en la crisis de nuestro país

Doctor **Eugenio Recio**, professor honorari d'ESADE

L'Estat del Benestar de la socialdemocràcia i el de l'Economia Social de

Mercat Doctor **Alfredo Pastor**, professor de l'IESE i exsecretari d'Estat

d'Economia

20:40 – Debat

Moderador: Senyor **Eduard Arruga**, Secretari de la Societat Catalana

d'Economia

21:00 – Cloenda

SEGONA JORNADA

Dimarts 9 de juny

19:00 – Presentació

Doctor **Lluís Franco**, professor d'Economia de la UB

19:15 – Ponències

El paper de les institucions en les economies de mercat

Doctor **Eduard Berenguer**, catedràtic de Teoria Econòmica de la UB

Reflexions sobre la crisi econòmica

Doctor **Antoni Manresa**, catedràtic de Teoria Econòmica de la UB

20:40 – Debat

Moderador: Senyor **Jordi Sala**, Junta Directiva del CEES

21:00 – Cloenda: Senyor **Emili Pons**, Vicepresident del CEES

Jornades
**ECONOMIA DE MERCAT,
ÈTICA I JUSTÍCIA SOCIAL
EN TEMPS DE CRISI**

Barcelona, 19 de maig i 9 de juny de 2009
Sessions de 19 a 21 hores
Sala d'Actes del COACB, Carrer Casp 130

Carrer Casp, cantonada carrer Nàpols
Metro: L-1 (Arc del Triomf), L-2 (Tetuan). Bus: 6, 7, 19, 50, 51, 55, 56, 62.
Aparcaments: Casp 83, Gran Via 724, Ausiàs Marc 61, Roger de Flor 45

Organitza:

Amb la col·laboració de:

**COL·LEGI D'ECONOMISTES DE CATALUNYA
COL·LEGI OFICIAL D'AGENTS COMERCIALS DE BARCELONA
SOCIETAT CATALANA D'ECONOMIA, FILIAL DE L'INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS
SEDASE (FACULTAT DE TEOLOGIA DE CATALUNYA)**

Es prega comunicar assistència a:
secretaria@ceesocials.org
Tel. 93.405.25.06 ó 647.40.86.87
www.ceesocials.org

RESPONSABILITAT DEL NOSTRE MODEL ECONÒMIC EN LA CRISI DEL NOSTRE PAÍS I LES SEVES REFORMES PER AL FUTUR

EUGENIO M. RECIO

Professor Honorari d'ESADE

És indiscutible que la crisi actual ha plantejat un debat sistèmic, com expressament han reconegut les reunions del G20 de Washington i Londres i les que van servir per a la seva preparació com ara la reunió dels 27 països de la UE el 7 de novembre, per tal de preparar la Cimera de Washington i les dels dies 22 de febrer i 20 i 21 de març de 2009 per preparar la de Londres. Tot i això, no està tan clar que realment s'aconsegueixi un canvi real del sistema socioeconòmic que sigui coherent amb la globalització.

Naturalment, el model que està en discussió és el capitalisme liberal nord-americà, que si em perdonen Samuelson, Krugman i d'altres economistes americans reconeguts, no és l'únic vigent al món desenvolupat.

La falta d'interès per tot el que es fa fora de les seves fronteres en altres camps diferents, a part del rearmament nuclear o el desafiament climàtic, explica que pocs economistes nord-americans recordin que després de la Segona Guerra Mundial, alguns economistes de l'Alemanya ocupada van dissenyar un sistema socioeconòmic diferent dels que es

coneixien fins llavors com el mercat liberal o la planificació totalitària, i que se'n va sortir tot i l'oposició o incomprensió de les forces d'ocupació principalment nord-americanes. Em refereixo al model de l'Economia Social de Mercat, que continua vigent en l'actualitat després de superar les dificultats de diversa naturalesa al llarg de seixanta anys i de comptar amb èxits tan significatius com l'anomenat "miracle alemany".

Tal com veurem després, el sistema no ha quedat tancat dins les fronteres alemanyes, ja que va inspirar els principis econòmics del TUE i el desafortunat projecte de Constitució, a l'article I-3, paràgraf tercer, hi deia literalment: «La Unió obrarà en pro del desenvolupament sostenible d'Europa, basat en un **creixement econòmic equilibrat i en l'estabilitat de preus, en una economia social de mercat altament competitiva, que tendeixi a la plena ocupació i al progrés social...**». Per operativitzar alguns dels principis bàsics de l'economia comunitària, es va crear un instrument tan original i controvertit com l'anomenat PEC, un indicador més de les diferències en les cultures econòmica nord-americana i europea.

El nostre país, com a membre de la UE i fins i tot de l'eurozona, ha de regir-se teòricament per aquest model, tot i que sembli que no sempre se'n té plena consciència i per això, per analitzar la responsabilitat del nostre model econòmic dins la crisi del nostre país, ens sembla oportú, en la primera part de la nostra exposició, resumir les conclusions de les anàlisis que han fet els alemanys quan s'han preguntat si els ha fallat l'Economia Social de Mercat, permetent que Alemanya hagi estat un dels països europeus on la crisi financera ha tingut més impacte. Aquesta informació ens ajudarà a estudiar, en una segona part, el grau de responsabilitat que ha pogut tenir el nostre model econòmic en la crisi que estem patint i com s'hauria de reformar, si fos necessari, per evitar els riscos i aprofitar els beneficis de la globalització. Per tot el que s'ha dit

fins ara, suposo que quedarà clar que quan parlem de “model econòmic” ens referim al sistema d’ordenació de l’activitat econòmica general i, per tant, no l’hem de confondre amb el model productiu del que avui, amb raó, tant es parla utilitzant també el terme “model econòmic”, tot i que només es tracta d’un aspecte més particular del que nosaltres anomenem “model o sistema econòmic”. Diverses institucions alemanyes, com el Banc Federal (BB), la Fundació Adenauer i el grup format i dirigit per l’antic president del BB, Hans Tietmeyer, anomenat Iniciativa per a una Nova Economia Social de Mercat (INSM), s’han preocupat per estudiar si l’Economia Social de Mercat ha fracassat davant la crisi global. Ens ha semblat, tot i això, que per presentar d’una manera resumida les seves principals conclusions, pot ser més il·lustratiu que no pas enumerar alguns d’aquests treballs, recollir els testimonis de persones destacades de la vida política i econòmica, començant pel president federal de la República, Horst Köhler. També tenen declaracions significatives sobre el nostre tema, el president de l’Associació Federal de Bancs Alemanys, Klaus-Peter Müller; el president de la Confederació Federal d’Associacions d’Empresaris Alemanys (BDA) Dieter Hundt; el president de la Confederació Federal de la Indústria Alemanya (BDI) Hans-Peter Keitel, i l’empresari i copresident del Club de Roma, cofundador i vice-president del Centre de Wittenberg per a una ètica global, Eberhard von Koerber.

En una conferència pronunciada el dia 24 de març d’aquest any a Berlín amb el títol *Credibilitat de la Llibertat*, l’antic director del FMI, doctor Köhler, va exposar amb detalls i molt sentit crític, la seva posició davant la crisi financera actual, afirmant que quan havia pres possessió del càrrec al FMI l’any 2000, va començar a preocupar-se per aquesta crisi, perquè va poder comprovar la llibertat il·limitada dels mercats financers. «Ara experimentem –són paraules textuais– que només amb el mercat no n’hi ha prou. Es necessita un Estat fort que imposi regles

al mercat i es preocupi pel seu compliment». I en referència al nostre tema, després d'afirmar que els bancs alemanys en la gestió de risc van perdre la perspectiva i una visió àmplia, diu «Per això, la crisi confirma certament el valor de l'Economia Social de Mercat. Doncs és alguna cosa més que un ordre econòmic. És un ordre de valors. Una llibertat i una responsabilitat per al profit de tots. S'ha topat contra aquesta cultura. Hem de descobrir el nou rendiment de l'Economia Social de Mercat».

Amb la mateixa orientació prioritària cap al futur que el discurs del president de la República, s'han expressat també els presidents de les tres confederacions d'empresaris mencionades anteriorment.

Klaus-Peter Müller va publicar al mes de març de 2009, en una sèrie de treballs sobre la crisi de la Fundació Konrad Adenauer agrupats sota el lema *Anàlisis i arguments*, un treball titulat *Ensenyaments de la crisi financera: ha passat de moda l'Economia Social de Mercat?..* Partint de la idea del debat sistèmic provocat per la crisi, l'autor considera que per posar les bases d'un nou ordre financer internacional, s'han d'analitzar les causes i el rerefons de la crisi i les dificultats per configurar un nou ordre, tenint en compte que l'experiència de Bretton Woods no ens ensenya que els efectes a llarg termini d'una nova ordenació internacional del mercat financer només es poden preveure en una mesura molt limitada.

Desenvolupades aquestes consideracions d'una manera bastant convincent, quan arribem al tema de la possible configuració del nou ordre, després d'admetre que la crisi financera ha reforçat als crítics del mercat augmentant les veus a favor d'una major presència de l'Estat en l'economia, afirma expressament: «Però la crisi financera i la recessió mundial avui tampoc no són arguments en contra de l'Economia Social de Mercat, ja que és el sistema amb el qual es pot aconseguir més eficiència en la producció i distribució de béns escassos... Per això, la crisi financera i econòmica no planteja la qüestió sobre aquest sistema,

doncs està clar que una economia de mercat que funcioni necessita un Estat fort, que estableixi les regles i vigili la seva execució, asseguri la llibertat de contractes i la propietat privada, mantingui oberts els mercats i exigeixi responsabilitat. L'economia de mercat troba acceptació per part de la societat només quan tots participen en l'augment del benestar que proporciona i no trenca el que es considera just. I aquestes exigències en l'actuació de l'Estat, preses en el seu conjunt, són les que inclou el concepte de l'Economia Social de Mercat”.

Després, explica que en la concepció dels fundadors de l'Economia Social de Mercat no s'hi exclouïa la dimensió internacional, però conclou que, davant les experiències de les dificultats trobades a la UE, no seria realista pensar en una ordenació econòmica global amb una organització internacional i amb institucions supranacionals. Tot i això, pensa que els seus principis podrien ajudar a l'hora configurar una economia que faciliti el “benestar per a tots” i un nou sistema financer que continuï essent innovador però molt més estable que el vigent. Per a la seva realització, reconeix que sorgeix d'unes expectatives més aviat modestes, acontentant-se proposant que s'intenti aconseguir una coordinació en la qual s'hi estableixin regles internacionals que permetin combatre anticipadament les actuacions als mercats financers que poguessin suposar riscos col·lectius. Amb aquesta finalitat es necessitaria un sistema d'alarmes i una millor gestió internacional, que segons l'autor podrien realitzar l'FMI i el FEF (Fons d'Estabilitat Financera), si els funcionaris del primer estiguessin disposats a donar més importància que fins ara a les recomanacions del FEF, convertint l'estabilitat financera en un objectiu comú.

Amb el títol *Camins per sortir de la crisi*, el doctor Dieter Hundt va pronunciar a Berlín, el 4 de novembre de 2008, una conferència a la reunió anual d'empresaris. En la introducció de la conferència, el doctor

Hundt insisteix en la gravetat de la crisi financera que, tot i no tenir l'origen a Alemanya, ha afectat amb "creixent intensitat i rapidesa" la seva economia, tot i estar més ben situada que la de molts competidors internacionals. La tasca prioritària de la política ha de ser restaurar la confiança en els mercats perquè és la base d'un model basat en **la competència, la responsabilitat i la solidaritat**. Reconeix que la crisi financera global ha augmentat la pèrdua de confiança en l'Economia Social de Mercat que han anat manifestant els ciutadans des de fa temps i, en una transcripció literal, afegeix: «Som a l'inici d'un nou debat del **sistema de la política de la societat i de l'economia**. I nosaltres, els empresaris, hem de conduir i conduïrem aquest debat sistèmic amb iniciatives. L'Economia Social de Mercat en el millor sentit d'una ordenació liberal, exigeix un clar marc ordinador. Economia Social de Mercat pressuposa un Estat fort, que pugui posar un ordre i que sigui capaç d'actuar».

A continuació, el president dels empresaris alemanys analitza les mesures dels paquets conjunturals aprovats per la Gran Coalició, recomanant l'austeritat en la despesa pública per no perdre de vista l'exigència de la consolidació pressupostària. Matisa el risc de la tendència cap a una economia estatal i, després d'advertir que alguns d'aquests errors poden debilitar la confiança en l'Economia Social de Mercat, ja que essent un sistema que es basa en la credibilitat i la fiabilitat ha de ser atractiu i convincent per guanyar-se les persones per elles mateixes i no per imposició aliena, acaba la conferència amb el següent paràgraf:

«L'Economia Social de Mercat va celebrar l'any 2008 el seu seixantè aniversari. No dubto que tornarà a aparèixer com a ordenació econòmica amb capacitat de resistència, ancorada en el futur i la millor possible en una societat lliure. Llibertat i responsabilitat van juntes. I cada crisi té també, allà on hi ha una ordenació estable, la seva força purificadora. Treballem junts per al futur de l'Economia Social de Mercat,

per a una millor capacitat de competència, per a un creixement major i per més feina al nostre país».

El doctor Hans-Peter Keitel va pronunciar una conferència al Congrés de l'Associació de l'Economia de Baviera (VBW) a Munic, el 18 de desembre de 2008, que va titular *Crisi financera, ha fallat l'Economia de Mercat?* i hi va exposar perquè i com els principis de l'Economia Social de Mercat podien ajudar a superar amb èxit l'actual caiguda del rendiment de l'economia.

El doctor Keitel va realitzar la mencionada conferència just abans de començar a ocupar la presidència de la Confederació de la qual era encara vicepresident, va voler manifestar que era molt conscient de la responsabilitat que assumia, descrivint entre les conseqüències de la crisi la pèrdua de confiança en l'ordre societari i econòmic vigent i l'enyorança del socialisme, que mostraven algunes enquestes, i per això afirma proposar-se en el seu nou mandat fer prendre consciència de les idees dels valors del propi sistema. Reconeix que en el debat sistèmic plantejat per la crisi es tracta fonamentalment de la relació entre mercat i Estat, i que la solució que es proposi orientarà el futur de l'economia i de la societat. Després de resumir els criteris amb els que vol prendre part en el debat, afirma: «Jo estic a favor de la nostra Economia Social de Mercat com a comunitat de valors» i recorda als seus predecessors al càrrec pels quals la Economia Social de Mercat «va ser i és una línia directriu... l'han defensat apassionadament i jo faré el mateix».

A continuació, repassa algunes de les mesures que s'han anat proposant a Alemanya per superar la crisi valorant-les amb sentit crític a partir d'alguns principis i valors que menciona expressament: subsidiarietat, sostenibilitat, llibertat responsable, èxit econòmic i responsabilitat social, per concloure afirmant que «la gran aportació de l'Economia Social de Mercat ha estat haver encarrilat el capitalisme pels

camins correctes, que han situat l'aspiració al benefici al servei de la utilitat comuna i que han reconciliat, per tant, amb la pròpia utilitat de tota la societat». I afegeix: «Jo em declaro a favor de l'afirmació que considera que la finalitat de l'economia no és a la mateixa economia, sinó a la seva contribució humana i societària. Per això el mercat és un instrument regulador, no una finalitat en si mateix. Alhora, l'Estat ha d'establir les condicions marc que impedeixin l'abús i mantinguin la competència. En la competència s'hi troba també una dimensió social, ja que evita posicions dominants de mercat, redueix els beneficis, premia la dedicació empresarial i l'esperit innovador i ofereix oportunitats. Solidaritat és una cara de la moneda, però no necessita resultats. Hem de parar esment per veure qui està cuinant el pastís, del qual cadascú vol apropiarse d'una part. I, sobretot, veure com podem situar més persones que puguin cuinar aquest pastís».

La conferència acaba reconeixent que «amb l'Economia Social de Mercat tenim a la nostra disposició un model poderós i no hi ha cap motiu per qüestionar-lo, només per evitar abusos i desenvolupaments equivocats... Si s'aconsegueix l'equilibri entre Estat i mercat i les elits promouen valors, llavors no haurem d'inquietar-nos per l'Economia Social de Mercat».

“60 anys d'Economia Social de Mercat – reforçar l'acceptació i la confiança” és el títol de la conferència que va convocar la Confederació d'Associacions Empresarials del Saarland (VSU), i que Eberhard von Koerber va pronunciar el dia 22 d'octubre de 2008 al Palau de Saarbrücken.

Tot i que, tal com va dir quan va començar la seva exposició, la invitació per parlar sobre el tema en qüestió a la reunió d'empresaris del Saar l'havia acceptat feia uns mesos, quan encara no se sospitava

que la crisi de les *subprime* s'estendria a gran velocitat cap a una crisi financera global molt perillosa, opinava que la situació plantejada havia donat una actualitat impensable al tema de l'acceptació i confiança en relació amb l'Economia Social de Mercat, ja que a tots ens interessa saber com serà l'economia del futur. Per això intentà resumir en quatre tesis les conseqüències de la crisi per a l'Economia Social de Mercat a Alemanya i la contribució que aquest model pot aportar en la discussió sobre una futura ordenació global financera i econòmica.

Als plantejaments dels autors que hem exposat abans, s'hi hauria d'afegir una consideració important, aturant-se més en l'anàlisi sobre la responsabilitat de l'Economia Social de Mercat davant la crisi. Per això, a la primera tesi intentà provar que la crisi no representa cap acusació en el sentit d'un error sistèmic i substancial de l'Economia Social de Mercat. Segons Von Koerber, el fracàs és degut a les estimacions errònies de molts agents econòmics, de la política i de les institucions reguladores. Bancs alemanys, sobretot públics, han caigut en falses maniobres especulatives. Els polítics americans no han utilitzat els seus drets de vigilància i de regulació. Els comitès de vigilància han deixat passar sous i bons com a estímuls a curt termini. Les PIMES, amb la seva orientació a llarg termini i als valors, són la garantia per a l'Economia Social de Mercat, un model d'èxit basat en la competitivitat, en la pau social i el respecte als valors i regles que, evitant extremismes, assegura la força innovadora i la capacitat per competir, que no implica que no s'hagi d'adaptar aquest sistema a les noves circumstàncies, corregint els seus possibles errors en les àrees educativa, de formació i de salut.

En les tesis següents no hi ha aportacions massa diferents de les proposades pels autors anteriors. A la segona, afirma que l'Estat continua essent necessari ja que és el que ha d'establir un marc consistent per a

l'ordenació de l'activitat sense derivar cap al nou capitalisme estatal.

Erhard va intentar trobar la mesura adequada per a l'actuació de l'Estat i el mercat, i per això l'Economia Social de Mercat té més vigència que mai. La tercera tesi intenta, d'altra banda, recuperar l'acceptació del mercat, la imatge del qual ha estat danyada especialment per la crisi, i per això a l'última tesi intenta sensibilitzar empresaris i directius d'empreses respecte a la responsabilitat de la seva exemplaritat pública per crear altra vegada més confiança i acceptació de l'Economia Social de Mercat, tal com han fet molts empresaris d'empreses familiars durant els seixanta anys de la seva vigència. Acabà la conferència amb el paràgraf que transcrivim: «En una societat lliure amb una Economia Social de Mercat, tots han de col·laborar amb la seva conducta individual i plenament responsable: la nostra societat no està constituïda només per lleis i prohibicions, sinó també pels deures ciutadans i la responsabilitat personal. Com més es disposi de coneixements i de poder, major serà la responsabilitat».

A causa la rellevància social i econòmica de les persones de qui hem recollit el testimoni, considerem que no cal que ens allarguem més informant d'altres estudis sobre el mateix tema, per això ara analitzarem si la crisi al nostre país, en la seva doble dimensió nacional i internacional, està causada perquè en l'aplicació del model econòmic, que segons el TUE està inspirat en l'Economia Social de Mercat alemanya, s'han comès errors semblants als que aquests autors han analitzat al país que el va dissenyar tot i que el sistema ha mantingut la seva vigència fins ara, o si el que ha passat és que entre nosaltres no s'han tingut massa en compte els seus principis i, per tant, podríem assegurar-nos un futur més estable i exitós si realment poséssim en pràctica les obligacions acceptades quan ens vam integrar a l'eurozona.

A la Constitució espanyola no es pot dir que s'hi hagi definit el model econòmic, perquè tot i que a l'article 38 s'hi reconeix *la llibertat d'empresa al marc de l'economia de mercat* i s'hi admet que *els poders públics garanteixen i protegeixen el seu exercici i la defensa de la productivitat*, s'hi afegeix que *d'acord amb les exigències de l'economia general i en el seu cas, de la planificació*, que implica que no hi ha una inequívoca decisió per a l'economia de mercat. Als articles 40 i 51 s'hi precisen més unes altres competències de l'Estat que no són compatibles amb el funcionament del mercat, però a l'article 131 s'hi especifica que *l'Estat, mitjançant la llei, podrà planificar l'activitat econòmica general* amb el qual, tal com diem, no es pot dir que al nostre país hi existís un model econòmic ben definit.

La situació hauria d'haver canviat a conseqüència de la integració a la Unió Europea, ja que al Tractat de Maastricht sí que s'hi proposen els principis d'un sistema que, tot i no mencionar-ho expressament, correspon a l'Economia Social de Mercat, com va reconèixer el Consell del BB quan va examinar les propostes que s'havien de debatre a Maastricht. A l'informe del BB de setembre de 1990 hi diu expressament que «les recomanacions que ha fet el BB sobre les qüestions i problemes més importants, han estat introduïdes pel govern alemany a les decisions polítiques que s'han pres i apareixen als punts més importants del TUE». En aquest sentit, podem considerar com a especialment significatiu l'article 2, on s'hi afirma que la Comunitat pretén «un desenvolupament harmoniós i equilibrat de les activitats econòmiques... un creixement sostenible i no inflacionista... un alt nivell d'ocupació i de protecció social». I com a instruments per a la realització d'aquests objectius, a l'article 3A, a més de la «coordinació de les polítiques econòmiques dels Estats membres» es proposa expressament que les polítiques monetària i de tipus de canvi comunitàries tinguin com a objectiu prioritari «mantenir

l'estabilitat dels preus», respectant «els següents principis reactors: preus estables, finances públiques i condicions monetàries sòlides i balança de pagaments estable» i tot això «de conformitat amb els principis d'una economia de mercat oberta i de lliure competència».

Com que aquest seria en teoria el model econòmic del que ens podem preguntar si ha beneficiat o perjudicat per fer front a la crisi del nostre país, haurem de tenir-lo en compte reconeixent que (tot i que la seva vigència present com a orientador de la nostra política econòmica és bastant dubtosa) ens interessa sobretot fixar-nos en el que podria aportar com a sistema ideal per afrontar el futur, i per això s'hauria de tenir molt en compte en les mesures que s'estan prenent per superar la crisi.

Com que a la crisi actual hi ha un factor extern a la nostra economia, la crisi financera global en la qual lògicament no ha pogut influir el nostre model nacional, per analitzar si el comportament d'aquest model ha estat o no l'adequat, hem de fixar-nos principalment en les característiques de la nostra crisi local sense perjudici que després tinguem també en compte la seva interrelació amb la globalització.

Des del punt de vista pràctic, la crisi local de l'economia espanyola té els seus orígens en l'esgotament del *boom* immobiliari i en l'excessiu endeutament de famílies i empreses. Per poder valorar la responsabilitat del funcionament del mercat en aquest procés, s'ha de tenir en compte que l'essencial del mecanisme del mercat és l'exercici de la llibertat dels ciutadans com a consumidors dels béns que volen consumir o com a emprenedors disposats a oferir els béns dels que volen disposar els que tenen els recursos necessaris per adquirir-los al preu lliurement format al mercat. Dins les característiques naturals dels habitatges com a objecte de les transaccions del mercat, al nostre país no s'ha fet cap

restricció a la competència i fins i tot han pogut prendre part al mercat, sobretot com a consumidors, ciutadans estrangers. L'única objecció que es podria plantejar en aquesta matèria al funcionament del mercat és que ha permès un desenvolupament molt desequilibrat del nostre sistema productiu i, per tant, quan ha caigut la construcció d'habitatge, amb les seves conseqüències a tots els sectors que els facilitaven productes complementaris, no és fàcil trobar sectors de producció substitutius per absorbir, sobretot, la gran quantitat d'aturats que està generant amb el consegüent agreujament de la recessió econòmica.

La responsabilitat del mecanisme de mercat en el desequilibri del sistema productiu, tot i això, si en té alguna, és mínima, perquè el mercat el que fa és reflectir les decisions lliures dels ciutadans respecte als béns que volen consumir o produir i quan l'oferta no correspon a la demanda en el tipus de productes i en la seva qualitat i quantitat, és possible suplir la falta d'oferta interior per les importacions i això ha passat clarament al nostre país, en els béns que no pertanyen al sector immobiliari, i és la causa del nostre dèficit exterior excessiu.

Si per una banda al funcionament del mercat de béns no hi apareix cap clara responsabilitat al factor principal de la crisi local de la nostra economia, no es pot dir el mateix sobre el funcionament del nostre sistema financer, sense prendre encara en consideració la crisi financera originada als Estats Units.

Els baixos nivells del tipus d'interès referencial del Banc Central Europeu van estimular moltes famílies a sol·licitar hipoteques per comprar el primer o un segon habitatge. Els bancs van respondre generosament a aquestes sol·licituds pensant que el risc era més aviat reduït per la fase de prosperitat en què es trobava la nostra economia. Pels mateixos

motius es van finançar amb crèdits les moltes empreses de construcció immobiliària que es van crear durant aquests anys. Tot i que en aquest cas no podem culpar dels errors a l'ortodòxia del mecanisme del mercat, perquè el mercat financer, com el dels altres factors de producció, no es regeix per les regles del lliure mercat de competència de l'economia real. Per posar un exemple, per aclarir el sentit de la nostra afirmació només cal recordar que decisions com la variació del tipus d'interès referencial, que pren qualsevol banc central amb autonomia en virtut de les variables que considera més significatives, no són mai el resultat de la confrontació d'una demanda i una oferta.

Pel que fa referència al principal regulador de qualsevol sistema financer, no es pot culpar en el nostre cas el Banc d'Espanya per l'excessiu endeutament, que han estat afavorint als bancs privats, perquè en obligar-los a mantenir una proporció bastant significativa del capital propi en relació amb el seu volum d'endeutament reduïa el seu potencial de liquiditat, contenint així en la mesura de les competències del banc central, l'excés de crèdit. Aquesta política, que es considerava massa restrictiva durant els anys de prosperitat, ha estat proposada per organismes internacionals com un instrument encertat per contenir els abusos del sistema financer internacional. Així s'ha fet a l'informe sobre regulació bancària encarregat per la Comissió Europea. En una recent entrevista, Jacques de Larossière, coordinador d'aquest document i antic governador del Banc de França i director gerent del FMI, afirma que el sistema financer espanyol els va inspirar «mesures molt precises. Una de les coses que admirem i que hem incorporat a les recomanacions, és el sistema de provisions dinàmiques. Espanya va tenir l'encert d'obligar els bancs a tenir aprovisionament de reserves extra en els anys de creixement per tenir un coixí quan el cicle empitjorés i sense infligir massa mal a l'economia. És una molt bona idea que recomanem per a tots els altres».

Si en referència al mercat, en la seva concepció més pròpia, i a una institució reguladora com el Banc d'Espanya, no hi apareixen indicis clars de coresponsabilitat en la gestació de la crisi local del nostre país, s'haurà d'analitzar l'altre factor fonamental de qualsevol model d'organització econòmica, l'Estat, per veure si, per omissió o per un exagerat intervencionisme, ha influït positivament o negativament en la gestació de la nostra crisi.

Internacionalment s'acostuma a considerar que l'economia espanyola ha seguit un procés de liberalització en les últimes dècades que demostra que l'Estat ha estat poc intervencionista, respectant el joc lliure de mercat. A l'últim estudi de l'OCDE, presentat al febrer de 2009, sobre el grau de competència dels seus trenta països membres, s'hi afirma que «els últims deu anys, Espanya ha dut a terme un profund, ampli i sostingut procés de reformes que ha tornat els seus mercats més oberts a les pressions competitives», passant del lloc 19 el 2003 al 7 el 2008.

En les polítiques de protecció social, tot i la tendència universalitzant en la sanitat i l'educació, s'ha procurat que, en la mesura de les seves possibilitats, els mateixos ciutadans contribueixin al seu finançament tal com s'ha establert a la recent Llei de la Dependència. D'aquesta manera, en la gestió del pressupost públic s'ha arribat a aconseguir un superàvit en les fases de prosperitat, observant estrictament les orientacions del Pla d'Estabilitat i Convergència.

Tot i això, pensem que l'Estat ha evitat enfrontar-se a certes reformes estructurals que han agreujat les repercussions de la crisi i en dificulten la seva superació. Diversos organismes han anat cridant l'atenció des de fa anys dels riscos del *boom* immobiliari (al 2002 el Banc d'Espanya va avisar sobre la sobrevaloració de l'habitatge, el 2004 l'FMI

situava aquesta sobrevaloració al 20%-30%) que podria haver estat frenat, sense una intervenció heterodoxa del mercat, simplement eliminant les desgravacions fiscals per la compra d'habitatges i s'haurien evitat els mals majors que actualment experimentem. El tema de la reforma estructural del sistema productiu, la necessitat de millorar els sistemes de distribució per acostar la nostra inflació a l'índex harmonitzat de la UE, les complexitats i irregularitats del nostre mercat laboral i la modernització del nostre sistema educatiu per formar operaris que aconseguixin elevar els nostres nivells de productivitat, amb la consegüent millora de la competitivitat dels nostres productes al mercat mundial, han estat proposats com a objectius inajornables als dos programes de convergència tant dels socialistes com dels populars. El primer que el va proposar fou el ministre Solchaga el 1992, i quan Solbes el va substituir el 1994, el va actualitzar; el tercer el va presentar el ministre del Partit Popular, Rodrigo Rato l'abril de 1997. El mateix s'ha anat repetint en els anomenats set eixos que resumeixen els Plans Nacionals de Reforma que els anys següents s'han lliurat a la Comissió Europea, seguint indicacions de les cimeres de Lisboa. Lamentablement, a les fases de prosperitat dels nostres cicles conjunturals, els polítics no han volgut exposar-se a frenar aquests processos i per això no s'han posat els mitjans adequats per a la seva realització, amb el qual, tal com hem dit, han influït negativament en l'actual fase recessiva, dificultant de manera notable la recuperació.

La crisi no ens exigeix, per tant, un canvi radical del model econòmic pel que fa referència a la nostra política econòmica, la qual amb més o menys fidelitat i consciència de la seva vigència ha procurat inspirar-se en els principis del Tractat de la Unió Europea i del Pla d'Estabilitat i Convergència. El mercat lliure i competitiu, afavoridor de la cohesió social i un Estat fort que estableix amb efectivitat el marc en el qual s'ha de desenvolupar aquest mercat, que respecta els principis

de l'estabilitat pressupostària i que crea els organismes reguladors imprescindibles per controlar actuacions que s'escapen del mercat, com ha passat amb les finances internacionals. Però ha de ser un Estat que ha de procurar mantenir sempre el bon equilibri per no interferir en els mecanismes essencials que defineixen el mercat. L'experiència permet concloure que es planteja la gran oportunitat al nostre país i al món per donar més vigència a l'Economia Social de Mercat. En el nostre cas, l'acceptació dels seus components ens permetria desenvolupar amb èxit la nostra economia un cop superada la crisi, però per a això es necessita que en les mesures immediates que s'estan prenent s'hi tingui molt present la seva contribució per mantenir i perfeccionar el model futur. Això és el que hem vist que pensen els representants de l'economia alemanya, que hem donat a conèixer a la primera part, i les nombroses i diferents tipus de campanyes, entre les quals s'ha de mencionar la reunió dels líders del PPE a Varsòvia (3 de maig de 2009), amb els quals es pretén donar a conèixer els avantatges que suposaria una generalització del sistema de l'Economia Social de Mercat.

En termes generals, pensem que el canvi que s'ha fet en la direcció de l'economia del nostre país en la crisi actual, no ofereix garanties que es plantegin orientar la política econòmica cap al model que suggerim. Les dificultats que trobava el senyor Solbes, com ha manifestat en diverses entrevistes, per practicar una política anticrisi d'acord amb els principis que va defensar quan va ser comissari de la UE i que avui representa el seu coreligionari senyor Almunia, són un motiu suficient d'alarma sobre els nous plantejaments. El procés accelerat del continu creixement del dèficit i del major deute públic i la lleugeresa amb la qual es comprometen les noves despeses, sintonitzen molt millor amb les estratègies dels presidents Obama i Sarkozy que amb la tradició europea, que per cert va tenir un paper més decisiu del que s'esperava a les cimeres

del G20 de Washington i Londres, imposant la preocupació per garantir l'estabilitat financera davant l'expansió monetària que prioritzaven els presidents Obama i Brown a la reunió de Londres.

Tampoc no són massa tranquil·litzadores les coincidències del nostre president amb el senyor Sarkozy. A la visita del president francès al nostre país (29 d'abril de 2009), en la reunió que van fer a la Moncloa amb el senyor Zapatero, va afirmar que Europa pateix un "dèficit de govern econòmic", reincident una vegada més en una proposta que incloïa expressament l'influx en les decisions del BCE i que fou rebutjada en el seu moment per la corresponent autoritat de la UE. El president Zapatero va respondre a les lamentacions de Sarkozy que un dels objectius prioritaris de la presidència espanyola el primer semestre de 2010, serà dotar la UE d'«un govern econòmic molt més sòlid amb eines i poders». Les actituds d'ambdós mandatari no ens provoquen cap mena de dubte!

Tampoc no sembla massa fonamentada la radical renúncia del president Zapatero per plantejar la conveniència d'analitzar si el nostre mercat laboral està adaptat a les noves circumstàncies de globalització com va fer en el seu dia un altre socialista, el canceller Schröder, amb resultats molt favorables per a la creació de feina al seu país, tot i que no tan bons per als seus objectius electorals.

Per altra banda, tot i que sembla que per fi s'afrontarà la liberalització dels serveis, d'acord amb les directrius de la UE, tema que per la seva complexitat han anat defugint els successius governs, ningú no parla de la necessitat d'establir i garantir la independència dels organismes reguladors, factor essencial per al correcte funcionament d'una Economia Social de Mercat.

De portes endins, les perspectives que quan arribi la recuperació de la nostra economia ja tinguem un model que ens doni els avantatges als que ens hem referit, no són massa esperançadores; mentrestant vivim centrats en superar al més ràpidament possible la greu crisi en la qual ens trobem sense importar-nos massa les conseqüències a llarg termini de les mesures que sembli oportú aplicar. Només cal recordar, per veure el fonament d'aquests temors, la insistència de la vice-presidenta segona i ministre d'Economia en la disponibilitat de recursos per augmentar la despesa pública. I referent a la nostra aportació per arribar a un model global, s'ha de tenir en compte que els instruments suggerits només poden ser eficaços a nivell d'una economia nacional, com advertia Klaus-Peter Müller en el treball publicat per la Fundació Adenauer. Per això hem de col·laborar també amb la UE, perquè a nivell global es dotin les organitzacions ja existents de les competències necessàries, de manera que es vagi perfeccionant el seu funcionament, en el sentit que proposa Müller, o d'una manera més completa seguint les 31 recomanacions de l'informe Larossière, perquè els seus resultats es vagin aproximant el màxim al model que ha demostrat ser el més satisfactori per a les economies nacionals.

L'ESTAT DEL BENESTAR DE LA SOCIALDEMOCRÀCIA I EL DE L'ECONOMIA SOCIAL DE MERCAT

ALFREDO PASTOR

Professor ordinari de l'IESE

Ex-secretari d'Estat d'Economia

I

Les circumstàncies del moment són excepcionals perquè inclinen a pensar més enllà del món quotidià, no tan sols als qui fan d'aquesta reflexió general un hàbit –els pensadors– o un mitjà de vida –els intel·lectuals– sinó també l'home del carrer, nosaltres. Què ens ha passat? En qui podem confiar? Com en sortirem? Aquestes preguntes ens les fem tots molts cops cada dia, però referides a coses molt petites: trobar una plaça d'aparcament, fer una gestió oficial o constatar la desaparició de la nostra cartera. Cada cop posem en qüestió alguna cosa que no va com creiem que hauria d'anar; però no ens cal posar cada cop en qüestió l'operació de la nostra economia, i menys encara els fonaments de la nostra societat, els principis que la sostenen i les virtuts que li donen vida. Aquest cop és diferent: es compleixen tres anys de l'inici de la crisi; els més benestants poden haver perdut un terç del seu patrimoni; la classe mitjana, potser la meitat; tots coneixem algú proper que ha perdut la feina, o que no en troba; i ningú no sap del cert quan millorarà la nostra situació, quan tornarem a aquesta “normalitat” que potser mai no ha existit.

És justament quan tot trontolla que ens veiem obligats a examinar els fonaments del nostre edifici social; com més profunda és la crisi, més avall ha d'anar aquest examen. Durant el segle passat, un dels més cruels de la nostra història, hem tingut dues grans ocasions de reflexionar: els vint anys que van seguir la Primera Guerra Mundial, marcats pels conflictes socials i la Gran Depressió, i la segona postguerra. Com tots sabem, en aquestes dues ocasions va posar-se en qüestió –més encara de com s'està fent avui la supervivència de l'economia de mercat, i, més enllà de l'economia, la de la societat capitalista. Una de les reaccions als mals d'aquest sistema –la generació d'enormes desigualtats, la misèria dels aturats, la injustícia social– va cristal·litzar en el concepte d'Estat del Benestar: per què hauria d'ocupar-se l'Estat dels més desvalguts? Quines són les obligacions de l'Estat envers els més necessitats? Quina és la millor manera de complir amb aquestes obligacions?

No cal dir que sobre l'Estat del Benestar s'ha escrit molt, i se seguirà escrivint moltíssim. És un dels aspectes principals de la qüestió del paper de l'Estat en una societat, i, per tant, del paper de la política. Les qüestions relatives a l'Estat del Benestar s'ocupen del paper de l'Estat en la vida econòmica d'una economia de mercat, i, en particular, de la seva intervenció en la redistribució de la renda, ja sigui en espècie, mitjançant la subvenció de determinats serveis o mitjançant la seva producció pública. En les pàgines que segueixen, ens limitarem a donar algunes indicacions sobre les arrels diverses de l'Estat del Benestar que coneixem; indicacions que no tenen cap pretensió d'erudició, i són més el resultat d'una recerca personal.

II

Prendré a com punt de partida, a la prehistòria de l'Estat del Benestar, quan el nom mateix no existia encara, Hilaire Belloc (1870-

1953), historiador francobritànic, fill de pare francès i de mare anglesa, gran amic de G.K. Chesterton, fervent catòlic i prolífic home de lletres. En un llibre avui oblidat, però que segueix imprimint-se, *The Servile State* (1913), Belloc comença explicant perquè una societat capitalista no és estable: els ciutadans són políticament lliures, però econòmicament dependents, i la dependència econòmica crea una gran incertesa i inseguretat entre els qui no tenen res i estan obligats a treballar per compte d'altres.¹ Per tal de fer front a aquesta inestabilitat podem actuar, o sobre la propietat, o sobre la llibertat. Sobre la propietat podem actuar en dues direccions: podem tornar cap al que Belloc anomena l'Estat distributiu, aquell Estat idíl·lic d'homes lliures, la qual cosa no és practicable per les enormes resistències que trobaria per part de les classes dominants; o bé podem anar cap a l'Estat socialista. «A l'Estat socialista –escriu Belloc el 1913– no s'hi ha arribat encara, però crec que serà molt difícil arribar-hi sense una gran convulsió». Per la banda de la propietat, doncs, poca cosa a fer; en canvi, per la banda de la llibertat, podem obligar el proletari a treballar, i l'empresari a donar-li un sou decent; aquesta transacció serà acceptada per la majoria: pels capitalistes, perquè hi veuran una forma de preservar el seu patrimoni; pels treballadors, perquè cedir una mica de llibertat política a canvi de la disminució de la incertesa els semblarà un bon negoci. Doncs bé, acaba en Belloc, el dia que aquest tracte sigui acceptat, l'Estat servil haurà començat a instaurar-se.² Com mostra del fet que aquest procés ja ha començat, Belloc cita una de les nostres

1 Aquest punt de partida té interès en dos aspectes: en primer lloc, perquè parla de societat capitalista i no d'economia de mercat; i ens recorda així que “economia de mercat” no pot ser una caracterització suficient d'una societat, doncs només té en compte on tenen lloc les transaccions econòmiques, i una societat és més que això; “societat capitalista” en canvi, ens recorda que els qui prenen part en aquestes transaccions sovint no ho fan en condicions d'igualtat. El segon aspecte és que en Belloc, escrivint al final de l'edat daurada del liberalisme (1870-1914), oposa a la societat servil la imatge idíl·lica de una societat d'homes lliures, la mateixa que és a la base del somni americà i que Wright Mills va desmitificar amb *White Collar*.

2 En Belloc no havia previst que, tres quarts de segle més tard, i en nom de la flexibilitat, tornaria aquesta incertesa, sense cap compensació en termes d'una major llibertat.

conquestes socials, les lleis laborals: «L'Estat servil ha començat, perquè comencen a sortir les primeres lleis laborals (...) hi ha unes lleis per a uns individus perquè son empleadors, i unes per a uns altres perquè son empleats; son lleis diferents, i un país en què als individus se'ls apliquen lleis diferents no té una democràcia econòmica i política». Amb aquesta frase n'hi ha prou per comprovar que Belloc ens queda molt lluny, sense que puguem dir que tota aquesta distància representi un progrés. Resulta molt saludable recordar amb ell que la nostra prosperitat econòmica ha estat adquirida a un preu molt elevat en termes de llibertat; i que, ben mirat, l'Estat del Benestar és un pedaç posat sobre una situació injusta.

III

La socialdemocràcia és la font ideològica principal de l'Estat del Benestar de les economies industrials. No té, però, una arrel única: la de l'Europa continental és sobretot d'origen comunista, encara que va endolcint els seus pressupostos amb els anys, la socialdemocràcia anglosaxona neix del socialisme no marxista. Des del punt de vista que aquí ens interessa, totes dues tenen un element comú: la idea que la propietat individual és un dret dubtós, o almenys molt limitat; en particular, s'ha de fer el possible perquè els mitjans de producció —on rau la possibilitat de l'explotació en les economies capitalistes— siguin de propietat estatal; d'altra banda, l'Estat té la potestat de redistribuir la renda per tal d'assolir la distribució desitjada, que tendeix a ser igualitària. Sobre aquests pressupostos, la socialdemocràcia admet una varietat de gradacions segons que els drets privats siguin considerats com a prioritaris o com a residuals.

Dins el vastíssim panorama de la socialdemocràcia voldria destacar la figura singular de Richard Henry Tawney (1880-1962), historiador i polític anglès conegut entre nosaltres sobretot pel seu llibre

The Acquisitive Society (1921)³. Per oposició als socialistes ortodoxos, per als quals l'individu era subordinat a la societat, definida aquesta com un partit polític en casos extrems, o com la majoria en les socialdemocràcies parlamentaries, i per oposició també als llibertaris, per als quals qualsevol intervenció de l'Estat era immoral perquè atemptava contra la llibertat individual, Tawney parteix de una noció propera a la de persona: cada ciutadà és un individu, però té una funció que el transcendeix, perquè la societat té objectius comuns, i les institucions socials serveixen per ordenar l'acció individual cap a aquests objectius. Si per a llibertaris i liberals la societat no existeix (una frase atribuïda a la política anglesa Margaret Thatcher), per a Tawney, al contrari, la societat és un edifici, i no un munt de pedres; cadascú compleix el seu destí ocupant el lloc que, segons les seves aptituds i inclinacions, li toca en aquest edifici; i, si l'edifici està ben construït, cadascú pot tenir-hi una vida decent.

Tawney escriu al final de la Primera Guerra Mundial, a l'inici de dues dècades de conflictes, en què es posa en qüestió la bondat dels règims parlamentaris: això explica que les idees de Tawney puguin semblar properes a la ideologia de l'Estat corporatista que va inspirar el nacionalsocialisme, el feixisme i, fins a cert punt, la democràcia orgànica del règim de Franco. En certa manera, doncs, sembla com si les idees de Tawney haguessin caigut en males mans. Però, més enllà de les formes polítiques, la idea que la societat té uns objectius comuns –la idea clàssica que la funció de la política és millorar la qualitat dels ciutadans– que són aquests objectius els qui atorguen legitimitat a les institucions i a les accions humanes i serveixen de criteri per jutjar-les segueix essent tan vàlida, i tan incòmoda, avui com fa noranta anys. I si val la pena recordar Tawney, és precisament perquè es tracta d'un socialista que parteix,

³ El llibre va ser inclòs entre els Grans Llibres del Món Occidental (Great Books of the Western World), un programa iniciat als anys cinquanta a la Universitat de Chicago; va ser l'únic a figurar a la llista en vida del seu autor.

no de l'individu subordinat a la voluntat col·lectiva, sinó de la societat com a mitjà de perfeccionament dels seus integrants; en això, Tawney és més pròxim a l'Economia Social de Mercat (ESM) que de la resta de socialistes.

IV

L'Economia Social de Mercat –de la que diré poca cosa– s'oposa tant al socialisme com al liberalisme de Friedman o de Hayek, per la mateixa raó: perquè tots dos corrents porten a anul·lar la llibertat de la persona. En un extrem, el de la socialdemocràcia d'origen continental, perquè subordina l'acció individual a una voluntat col·lectiva definida de manera arbitrària; en l'altre, perquè persegueix una entel·lèquia.⁴ Per a l'ESM, la justícia material existeix: una situació és justa o injusta, sigui quin sigui el camí pel qual s'hi ha arribat. En l'àmbit econòmic, però, l'ideal de l'ESM no és igualitarista: és la competència la que determina qui han de ser els guanyadors, com proposarien els liberals; només que tot ciutadà té dret a una vida digna; si no pot guanyar-se-la només pel seu esforç, l'Estat l'ajuda: és el concepte de l'Estat del Benestar, no tant com un conjunt de drets específics com d'una xarxa de seguretat (*safety net*) que evita que els accidents del mercat puguin situar algú per sota del que es considera una vida decent. D'aquesta manera, la defensa de la competència se situa en un lloc central de l'ESM: s'oposa tant a l'organització socialista com al liberalisme extrem: doncs en un mercat on l'Estat no defensa activament la competència, els peixos grossos es mengen sovint els petits, i els monopolis o oligopolis resultants tornen a amençar la llibertat humana.

4 Per a Hayek, la justícia material –la dels resultats– no existeix; l'única justícia possible és la processal, que consisteix a aplicar a tothom les mateixes regles: regles idèntiques, resultats diversos. La redistribució de la renda, que tendeix a modificar els resultats, és, doncs, una intervenció il·legítima.

«S'ha de trobar un programa anticol·lectivista que respongui a la veritable situació i als autèntics anhels de l'home», escriu Röpke. Com Tawney, Röpke gosa parlar de la naturalesa humana. També mostra com la concepció de l'ESM té implicacions pràctiques sobre l'organització de l'economia i de la societat: «En aquesta societat hi hauria tots els millors tipus de grangers, d'artesans, de tots els estaments socials, fins arribar als funcionaris i als soldats»; al voltant d'aquests exemples d'excel·lència s'hi aglutinaria la resta; veiem com l'organització torna a semblar aquella organització d'homes lliures de Belloc: empreses petites, comunitats abastables, han estat sempre un element característic de l'ESM, i ara veiem perquè; un cop més, com deia Tawney, el resultat és un edifici, no un conjunt amorf d'individus.

V

Arribat al final d'aquest corrial personal obert en un territori vastíssim, no es pot pretendre treure'n conclusions. De tota manera, el que hem vist al llarg d'aquest recorregut pot ajudar-nos a abordar la crisi amb una perspectiva més encertada que la purament econòmica. Només dos exemples: un dels fronts de la crisi és la reforma del sistema financer, que es troba amb enormes resistències per part del sector. La situació obliga a plantejar la pregunta: quina és la importància del sistema financer? Quina ha de ser la seva funció en una societat ben estructurada? D'altra banda, la situació fiscal de molts països està sent aprofitada per posar en qüestió l'extensió de l'Estat del Benestar. Tots sabem que, a cada país, la xarxa d'ajuts públics de tota mena ha menester una depuració: però, quins són els criteris que ha de seguir aquesta depuració, atès que no és possible limitar-nos al criteri de la eficiència? Els tres autors citats en aquesta nota ens poden ajudar a trobar una resposta adequada: Belloc ens recorda que la prosperitat material no és l'única dimensió de la dignitat humana, que la llibertat és com a mínim tan important com aquella; Tawney ens recorda

la necessitat de considerar que una societat té objectius comuns, i que la persona, protagonista de la societat, és la unió d'individu i funció; que la veritable manera de judicar l'acompliment d'una persona és, no pels seus resultats monetaris, sinó per l'excel·lència que aplica a la seva funció. Röpke, amb l'ESM, ens recorda la necessitat de defensar la llibertat combinant competència i compassió, i ens recorda que una societat ben estructurada és un edifici abastable i harmònic, en què cap part no és massa grossa. Tots tres ens recorden que és lícit parlar de la naturalesa humana i de les lleis que li són pròpies, i que transcendeixen l'individu.

Aquestes són coses que tots sabem; com passa amb els ensenyaments realment importants, no necessitem tant que ens hi instrueixin com que ens els recordin. Malauradament, no hi ha una gran disposició a recordar-los, i caldrà una profunda presa de consciència perquè siguin seguits. Aquest és un treball indispensable, alhora que lent i ingrat. És possible que la crisi ens ajudi a fer-ho. Però, en nom de què hauríem de fer-ho? Aquí cadascú pot tenir la seva opinió; jo crec que, sense la creença en algú que es troba per damunt nostre, aquest treball no serà possible.

EL PAPER DE LES INSTITUCIONS EN LES ECONOMIES DE MERCAT

EDUARD BERENGUER

Catedràtic de Teoria Econòmica de la Universitat de Barcelona

És un plaer parlar en una jornada tan distingida i poder donar suport a una activitat organitzada pel Centre d'Estudis Econòmics i Socials, que presideix l'ex-conseller Ignasi Farreres, i igualment a totes les persones al voltant del Col·legi d'Agents Comercials. En canvi, no és tan agradable parlar de la crisi econòmica i això és així al menys per dos motius: perquè és una crisi molt profunda i perquè no té una sortida ràpida. Ara mateix el que tenim és una economia que ha patit uns forts daltabaixos en un període de dos anys, i tot i que el ritme de caiguda, ara mateix, observant algunes variables, s'ha moderat, no vol dir que no pugui continuar caient en d'altres variables, com el nivell d'ocupació, que donen signes molt més negatius. La recuperació del nivell d'ocupació no serà tan ràpida com ho ha estat la baixada. I encara que veurem diversos ritmes de sortida, cal preveure que a causa de la seva composició de la producció agregada, les economies espanyola i catalana seran de les darreres en sortir de la crisi.

Dit això, que suposo que és el missatge que cala entre la gent, intentaré explicar-ne les causes.

Voldria començar parlant d'algunes dades molt indicatives dels importants canvis que s'han produït en els comportaments econòmics en un curt període de temps, des de mitjans de 2007 fins al 2009, i fins i tot

ho podríem reduir a 2008 i 2009, perquè tot i que es fixa el quilòmetre 0 de la crisi el 9 d'agost de 2007 (moment en què el Banc Central Europeu va enviar un senyal d'alarma, inundant els mercats de liquiditat en vista de com s'estaven comportant els mercats interbancaris), la inèrcia del principi encara podria classificar-se com a crisi financera, i que la crisi de l'economia real no va arribar fins una mica més endavant. Malgrat això, mirem què passava els anys 2007 i 2008 i quines són les previsions del què passarà l'any 2009 per a l'economia espanyola. L'any 2007 el sector privat, famílies més empreses, gastaven en relació al PIB un 12,1% més del que guanyaven. Com podien fer-ho? Doncs perquè per cada persona o empresa que gasta més del que guanya, n'hi ha un altre que ho ha estalviat, i qui estalviava era el nostre sector públic, que tenia un superàvit del 2,1%. Però, com es fàcil de deduir, aquest estalvi era insuficient i la despesa només es podia mantenir gràcies al sector exterior de l'economia espanyola. Mitjançant entrades de capital, bàsicament els sistemes financers d'Alemanya i Suïssa, l'estalvi d'aquests països es deixava a la banca espanyola i al sector privat, que l'invertien sobretot comprant cases. La previsió per a l'any 2009 és que el sector privat de l'economia espanyola estalviarà un 14% de la seva renda. En menys de dos anys, passarem d'una economia que gastava el 12% més de la seva capacitat al 14% menys. Com s'absorbeix aquesta gran caiguda en la despesa? En part perquè el que s'anava a buscar a l'exterior ara ha baixat fins a 5,2 punts, i per altra banda, perquè una part molt important de la caiguda de la nostra despesa interna, és a dir, del sector privat, la compensarà l'Estat, que acabarà amb un dèficit d'entre el 8 i el 9%. Així i tot, malgrat aquesta menor necessitat d'anar a l'exterior, de comprar-hi menys i d'intentar vendre-hi més sense aconseguir-ho, i malgrat els importants esforços per part del sector públic gastant en l'economia, no n'hi haurà prou per evitar la caiguda del PIB i que la situació financera de la banca espanyola empitjori. Perquè davant d'una xifra d'estalvi de 14%

s'havia arribat a un nivell d'endeutament tant alt, que aquest 14% hauria de ser un 19%, suposant que se'ns ha tancat tot l'esforç de finançament extern. De manera que aquest any observarem una caiguda del PIB que estarà una mica per sobre el 3%, i també en notarem les rèpliques. Malgrat aquest canvi brutal de comportament, hi podrem afegir a final d'any cinc punts addicionals a la taxa de morositat, que seria més alta si la banca no hagués fet permutes ni haguessin prescindit de crèdits per actius que en alguns casos podrien posar en dubte la caiguda al preu de l'habitatge, com l'excés que hi ha en aquests moments al mercat. Els preus del sector de la construcció encara no han baixat prou com perquè a la gent li torni a interessar comprar. Aquí arribaríem al final del primer punt.

El segon punt seria preguntar-nos per què ha passat tot això. D'un temps ençà m'he fet meua una frase de l'Alan Greenspan que diu *les pitjors decisions es prenen en la bonança*. Quan hi ha una crisi la gent intenta no equivocar-se. La pregunta seria quines decisions equivocades vam prendre en aquell període. N'hi ha dues: per una banda, la més comentada, la que fa referència a la construcció, vàrem fer més cases de les que necessitàvem, pagades o finançades amb uns diners que no teníem i construïdes amb una mà d'obra que tampoc no teníem, així que la vam importar de fora. Ara tenim cases que no es venen i els promotors de les quals no poden tornar totalment els crèdits que els van deixar. I respecte a la mà d'obra, no cal dir que una bona proporció de tot l'atur provinent de la construcció difícilment trobarà una altra vegada feina en aquest sector. Caldrà un procés de formació de tota aquesta mà d'obra poc qualificada per poder-la ocupar en altres tipus d'activitats. Però això no serà fàcil, i menys en un temps de caiguda de la demanda agregada.

Per altra banda, s'ha comès un altre error que mai no s'esmenta, les reformes que s'haurien d'haver fet a l'economia espanyola, a partir de

la nostra incorporació a Europa, i especialment en els sectors que donaven signes de deteriorament en determinades variables tot i la bona situació econòmica. De forma lenta i sostinguda, en la darrera dècada l'evolució de la nostra productivitat ha baixat quinze punts en relació a l'europea, la qual cosa ens ha fet perdre competitivitat. Ara ens aniria molt bé, poder recuperar aquesta manca de productivitat, perquè ens haurem d'esforçar en guanyar competitivitat si volem que les exportacions ens compensin la forta caiguda de la demanda interna.

Tenim un greu problema. L'any 2007 el dèficit extern va ser del 10%, però que ja s'arrossegava d'anys anteriors i per tant, el dèficit acumulat actual amb l'exterior ja supera el 100%. Qui té el deute més gran és el sistema bancari, de caixes, amb un crèdit que ha de tornar. Per tornar aquest crèdit, el propi sistema financer extern ha de fer el refinançament, i excepte en molt poques entitats espanyoles, això no succeeix del tot. Per tant, els recursos que la banca podria destinar a crèdits si li fessin un refinançament no els té perquè els ha de conservar per poder tornar els crèdits en el futur. Si no vaig errat, els flaixos per tornar tots aquests deutes són uns tretze anys, bé, ara ja en són onze. Per tant, durant aquest temps les entitats financeres hauran de destinar un percentatge dels seus diners per pagar els deutes de l'exterior. Els qui no ho puguin pagar és possible que hagin de tancar, perquè en moltes d'aquestes entitats els seus actius, no tòxics sinó com a cèdules hipotecàries, serien capturats per creditors externs, que donen al creditor dret preferent a l'hora d'instar la part de la societat que no pagués. Per tant, durant un període de temps molt llarg, hi haurà un greu problema econòmic perquè una gran quantitat de diners no podrà ser destinada a l'economia espanyola.

En el fons, els problemes de les grans institucions no deixen de ser els problemes dels bancs o de les famílies. És a dir, si jo guanyo tres i el

banc me'n deixa cinc a tornar en cinc anys, puc passar un any fenomenal. Però quan hagi de tornar aquests cinc, si no em van refinançant, fet que ara ja no passa, durant cinc anys d'aquests tres n'hauré de destinar un a pagar els deutes, per tant ja no viuré al nivell de vuit sinó al de dos. Òbviament, això significa un canvi molt important en els nivells de vida. I si l'economia va crear capacitat productiva a un nivell semblant al del creixement del crèdit, en el procés de desendeutament quedarà una gran part d'aquesta nova capacitat ociosa.

Això ens planteja el tercer problema, relacionat amb l'ocupació i del que n'hem fet esment abans. Aquí hem seguit una política en relació amb la immigració equivocada durant molt de temps. Les institucions, que haurien de regular, reflexionar i decidir sobre el funcionament dels mercats posant-los en un camí que permeti créixer l'economia d'una manera estable i sostinguda, no van prestar atenció a aquest problema. La teoria era que com més immigrants vinguessin, farien faltes més cases, i per tant que més cases noves es farien i més riquesa es crearia. Les previsions més optimistes situaven la població espanyola a l'entorn dels seixanta milions d'habitants l'any 2025. Ara la realitat ens desmentirà totes aquestes previsions.

Dit això, entro en la segona part de la meva exposició. Un dels grans errors que hem comès els economistes ha estat creure que el PIB ens diu tot el que està passant a l'economia. Si bé gràcies al crèdit extern hem viscut de PIB's amb creixements molt superiors als europeus i ens hem cregut els reis del món. Si no s'investiga què hi ha darrere aquest creixement associat al PIB, aquesta taxa per si sola no té gaire valor. El que tenim ara en termes econòmics és molt senzill: una economia que creixia molt perquè hi entrava molt de crèdit. Hauríem d'analitzar quina part d'aquest creixement del PIB estava alimentat

pel creixement d'aquest crèdit, i segurament trobaríem que significava un 70 o 75%. A més, tot i tenir una inflació superior als altres països europeus, el creixement dels tipus d'interès es marcava en funció de la mitjana europea, teníem números negatius en els tipus d'interès, a més hi havia ajudes per demanar crèdits, així que tothom es veia capaç de embrancar-s'hi. Per tant, considero que el primer error institucional que van cometre els polítics que haurien de preocupar-se de l'economia, va ser crear-se com una espècie de miratges: pensant que el cycle econòmic era un fenomen del passat, érem una economia disparada cap al futur, teníem controlada l'entrada d'immigració com a mà d'obra més barata que la nacional i disposada a fer les feines que nosaltres ja no volíem fer; així es va produir una gran disbauxa. Un fet que ens podia beneficiar era l'entrada a l'euro. Ara alguns encara diuen que si tinguéssim la pesseta la podríem devaluar, això li donaria un respir temporal. Però l'euro ens ha fet més grans. A més, no tot el que va lligat a una devaluació és bo, perquè els preus d'importació pugen i si la devaluació és molt gran hi ha dos perills: si no es fan polítiques per moderar els sous, si aquests van d'acord amb la taxa d'inflació, després d'un període de dos o tres anys els beneficis de la devaluació també quedarien anul·lats per la inflació que importàvem a través del canvi en el tipus de canvi. És cert que hem perdut un instrument, però no hem de pensar que aquest fos exactament idoni. L'economia va bé quan la productivitat de la gent s'incrementa i per incrementar la productivitat, es necessiten tres factors: tecnologia —una bona tecnologia no tapa un mal model, però sense tecnologia avui en dia no hi ha model—; en segon lloc es necessita un model de gent ben preparada i capacitada, és a dir, el capital humà; i, en tercer lloc, hi ha d'haver també l'esforç, pots tenir tecnologia i capital humà, però sense l'esforç, tampoc s'arribarà mol lluny.

El problema d'aquest país, com els d'altres que també pateixen la crisi, no és només l'avarícia dels especuladors, sinó també la supèrbia de creure que un negoci en el qual intervenen persones amb un risc determinat s'havia dominat i controlat, i per tant es podia anar assolint cada vegada més riscos, perquè algú ha associat allò d' "a més risc, més guany". Aquest problema de supèrbia és el que condiciona l'error de les institucions. La crisi comença al sistema financer. Històricament, el sistema financer era un dels sectors més regulats, i encara continua sent-ho, però en canvi, com que es creia que ja s'havia dominat el risc, es va confiar que es podia anar desregulant, i així es va fer; això, també va lligat a un canvi generacional, que va coincidir amb un altre canvi de valors. Hi ha un sistema que es diu capitalisme i hi ha gent que l'ha de gestionar. Per a mi, una de les claus d'aquesta crisi és aquest canvi de valors en la gestió del sistema. Mentre el gestor d'una o dues generacions endarrera pensava que el màxim objectiu era conservar el capital que els accionistes i les societats, si eren públiques, posaven a les seves mans, que per a mi és el més bàsic en la gestió d'una empresa. Si gestiono una empresa a partir d'un capital, la meva obligació és preservar-lo. En canvi, hem vist que molts gestors, a partir d'aquest pretès control del risc i d'agafar-ne cada vegada més, han convertit la gestió d'una empresa en un joc de casino. Això passa al sistema financer, però també podria passar al de l'automòbil, en el sentit que les empreses són gestionades amb la finalitat d'aconseguir un determinat volum per aconseguir empreses a escala, que únicament són viables si la demanda està en el seu nivell màxim. Però quan hi ha una caiguda resulta que sempre hi apareix un excés important de capacitat. Per tant, parlant de valors, la persona s'ha desvinculat molt de la societat, donant lloc a un món molt individualista on les conseqüències de les nostres accions sobre la resta queden fora del marc de presa de decisions. I això es un error, perquè els distints sistemes de valors deixen notar la seva influència en el camp econòmic. Un sistema

de valors com el de l'Economia Social de Mercat és, per exemple, menys procliu a les activitats especulatives.

I això hem dóna peu per entrar a un altre aspecte d'aquesta crisi. En totes les economies els governs ha reaccionat incrementant la seva despesa, però a l'Estat espanyol s'ha fet condicionat per un determinat valor: sostenir i ajudar els aturats el temps que faci falta. És això correcte? Els qui pensem que l'Economia Social de Mercat és un model idoni en temps de crisi i també de bonança, considerem obvi donar un component social al qui ha tingut mala sort, però alguns aspectes en l'orientació ideològica de la despesa pública que ha fet el govern espanyol han fallat. No ha tingut en el seu punt de mira ni famílies, persones, ni empreses petites. No diré que tot l'esforç ha anat cap al sistema financer, perquè no és veritat. Gran part del suport que l'Estat ha donat al sistema financer no computa dins del càlcul del dèficit públic, perquè són crèdits o avals que fa l'Estat a les institucions que es vulguin acollir als seus programes o compres d'actius als quals s'exigeix una màxima qualitat, així que no ho podem comptar dins aquest 8 o 9% de dèficit. Però no deixa de ser cert que el govern ha tingut molt poca sensibilitat per ajudar les famílies, tot i algunes petites mesures aïllades que en molts casos no han funcionat, i també per les petites i mitjanes empreses, les línies ICO han estat molt poques i a l'hora de la veritat el govern se n'ha desentès perquè no ha volgut assumir els riscos que comporta deixar uns recursos públics a les petites i mitjanes empreses.

El govern ha tingut poca sensibilitat en un aspecte al qual l'Economia Social de Mercat hi hagués posat especial interès. Alemanya ha tingut una caiguda del PIB molt més forta que Espanya, però el seu atur és molt més baix, perquè abans que el sistema decideixi qui va a l'atur, té mecanismes perquè aquelles empreses que passen per dificultats no acomiadin els

treballadors. El sistema anomenat del *kurzarbeit* permet que empreses i treballadors es posin d'acord per reduir la durada de la jornada laboral o el nombre de dies que aniran a treballar per setmana. Les empreses paguen al menys el 20% del salari i l'Estat paga la resta i la seguretat social, i aquest treballador no és acomiadat. Al govern li costa més barat que no pas l'atur, i l'empresari, que encara tindrà un mínim volum de demanda, pot pagar-ne una part, així el treballador alemany continua en actiu i tot i guanyar una mica menys continua treballant. Això permet que a Alemanya la variació en la demanda interna quedi molt esmorteïda. Si a Alemanya el PIB ha caigut de forma molt significativa és perquè en el context d'una crisi mundial el comerç internacional ha sofert una forta sotragada, i això ha d'afectar un país exportador per naturalesa com és Alemanya.

Això posa de relleu un altre aspecte de la crisi, en què hi ha hagut països malgastadors, com Estats Units, Espanya, el Regne Unit, Irlanda, Islàndia, etc., i països estalviadors, com la Xina, Alemanya, Holanda, etc. La crisi ha posat de relleu que les seves conseqüències més greus s'han repartit per igual entre els països més malgastadors i els més estalviadors, perquè en definitiva, les exportacions importants d'aquests països també venien de la despesa dels altres. Així, un país que no malgastava massa, més o menys s'ha mantingut. Ara, la diferència a Alemanya és que quan els altres països comencin a funcionar i l'economia es torni a estabilitzar i a créixer d'una manera sostinguda, tornarà a exportar i a créixer, la seva crisi tindrà forma de V i la nostra tindrà forma d'L.

Per tant, plantejaria: quin és l'aspecte que ha funcionat malament a l'economia espanyola i al qual no s'hi ha fet gaire atenció? Pensem en l'economia espanyola des d'una perspectiva històrica i situem-la a l'any 1955, quan el sistema autàrquic imposat després de la Guerra Civil és a punt d'expirar. A l'any 1955, la renda per càpita espanyola, en relació

amb els vint països més importants de l'OCDE, era un 50% més baixa. Un espanyol, era la meitat de ric que la mitjana dels països rics. Ara aquesta diferència només és d'un 21%. En relació a l'Europa dels quinze, que ens dona un marc més proper, l'any 1955 érem un 30% més pobres i ara només som un 9% més pobres. Hem avançat bastant al llarg de tots aquests anys. Però, de què depèn que siguem més rics o més pobres? De fet, depèn de tres coses: de com siguem de productius, de la demografia, és a dir, de la relació entre la població amb edat de treballar en relació amb la població total, i també de les hores que dediquem a treballar.

L'any 1955, en abandonar el model autàrquic va tenir lloc un increment sostingut de la productivitat que es va frenar el 1975, i a partir d'aquí comença a caure. Són els anys feliços de la dècada dels seixanta frenats en sec arran de la crisi del petroli. No serà fins l'any 1982 que la productivitat tornarà a créixer, a base de reconversions i reestructuracions de sectors econòmics complets. Però, curiosament, el 1995, moment en què començà a recuperar-se l'economia espanyola definitivament d'aquesta crisi, la productivitat inicia de nou una caiguda impressionant que ha durat fins a gairebé avui. El 1995, el valor de la productivitat per hora treballada a Espanya era pràcticament igual a la de la mitjana de l'OCDE. Ara, el valor d'aquesta hora treballada és un 20% inferior al d'aquesta mitjana. Aquest és el resultat d'una economia que ha creat molta ocupació en els darrers anys, però sobre la base d'un treball poc qualificat.

Però per entendre-ho no només s'han de llegir els números: jo recordo l'etapa entre 1955 i 1975, l'etapa de la meua infantesa, adolescència i la universitat. Recordo un país que anava endavant, amb uns pares que s'esforçaven molt perquè la família i, també, el país tiressin endavant. Evidentment que el canvi no es pot explicar únicament

per l'esforç. Aquest país va passar de tenir unes característiques molt agràries a unes característiques industrials, amb l'ajuda del turisme. Això va acabar el 1975, un moment en què es va produir una situació molt semblant a l'actual. Abans de la caiguda, s'havien invertit molts recursos en activitats sense futur, que van obligar a una reconversió industrial i es va produir un gran atur.

Des de 1995 fins a l'actualitat, hem estat molt complaents, tot queda aquí registrat. Hem reemplaçat la part tècnica, tenint més capital humà, però també com a conseqüència del model escollit menys productivitat. El model d'ús molt intensiu amb mà d'obra poc qualificada s'ha acabat i no té perspectives de continuïtat en el futur. Tal com deia Alfredo Pastor fa tres setmanes, tot i això, ens oblidem a vegades que, de manera silenciosa, hi ha tot un conjunt d'empreses que aquests darrers quinze anys han intentat millorar la qualitat dels productes i vendre'ls tant aquí com a l'exterior. Algunes són empreses de grans dimensions, però també n'hi ha de petites i mitjanes. La millora vindrà de l'esforç i la feina ben feta per a totes aquestes empreses.

Però, per sortir de la crisi, es necessiten altres incentius i actuacions, entre els quals hi ha tres elements importants:

- Reforma del mercat laboral. Tenim un sistema pervers, hi ha el triple de temporalitat que a la resta d'Europa. A més està molt concentrada en els joves treballadors. Així doncs, davant la por de caiguda del volum demanda, el primer que es fa és retirar treballadors, que es pot fer perquè hi ha molta mà d'obra. S'acomiadarà abans la més fàcil i barata, els qui se'ls ha de pagar només vuit dies per any treballat. Això comporta un greu problema: el sistema discrimina i

determina qui són els qui van a l'atur. En una situació normal, un gerent acomiadaria els qui són menys productius, però contràriament acomiaden els joves, per ser els més barats. Així doncs, aquests joves, normalment amb formació, perden els incentius de millorar. Cal una economia capaç de crear cada vegada més llocs de treball de qualitat (remunerats amb 4.000 o més euros per mes) i menys mileuristes, i amb sous vinculats a la productivitat. D'aquests tipus de llocs de treball se n'han produït cada vegada menys des de 1995. Així doncs, els joves de la universitat perden els incentius. A més, si la seva sortida no és aspirar a feines ben remunerades, no són on haurien de ser.

- Aquí arribaríem a la segona reforma que s'ha d'afrontar per al futur: el sistema educatiu. Es caracteritza, d'una banda, per un elevat fracàs escolar en l'etapa obligatòria, el triple de la mitjana europea; i per altra banda, en què els joves de 18 a 24 anys són massivament a la universitat, quan on més es necessitarien és a la formació professional, que està vint-i-quatre punts per sota la mitjana europea. Aquesta formació professional ha estat estigmatitzada en moltes ocasions, se l'ha titllada de marginal. A més, també calen més enginyers. Actualment augmenten els economistes i advocats i les ciències de la salut, que creixen a costa de les enginyeries.
- La tercera reforma que necessitaríem seria les ajudes a les empreses: facilitar més crèdit a les empreses solvents; arreglar els mercats, que en alguns aspectes haurien d'estar més liberalitzats; ajudar totes les empreses en general, baixant-los els costos, les quotes de seguretat social, i una

fiscalitat que fes més atractiva la creació d'empreses.

Per afrontar la crisi a curt termini necessitem aquestes reformes. A llarg termini s'hauria de pensar en una reforma del sistema de pensions. Fan falta moltes reformes, perquè la sortida d'una crisi no és ràpida, en aquests moments hi ha un excés de capacitat als mercats, amenaces de deflació, societats excessivament endeutades i sistemes financers que encara no estan sanejats i els falta molt per estar-ho. Els governs estan gastant, però no poden fer-ho indefinidament; augmenten els dèficits fiscals molt ràpidament i amb ells l'acumulació de deute, però això només es podria sostenir dos anys més. A partir d'aquí, o bé la Comissió Europea hi intervé o bé el mercat ens demanarà més interessos per tornar el deute.

El conjunt de factors que han originat la crisi no afavoreix una sortida ràpida, i la crisi mundial continua emetent senyals sense descans. Fins ara, la Xina ha actuat com ho havia de fer: els països que tenen més superàvit exterior han de fer més despesa pública, han d'estimular més la màquina i forçar el creixement de la seva demanda interna. Així, el bloc del sud-est asiàtic començarà a millorar i això ajudarà via exportacions a la recuperació de l'economia americana. Ja sabem que quan l'economia americana es constipa, tots agafem la grip, però quan es recupera també hi participem tots. Però el camí serà llarg i Espanya no començarà a notar els primers signes de recuperació fins al 2011, com a molt aviat. Així tenim dos anys per a la recuperació, i en aquest període hem de millorar, fer les reformes que ja hauríem d'haver fet quan vam entrar a l'euro, que s'han anat aplaçant i han perjudicat la nostra competitivitat. A Espanya els costos laborals unitaris en la darrera dècada han augmentat un 10% en relació a la mitjana europea, el que ens fa menys competitius, ja que el preu dels nostres productes augmenten més de pressa que els dels nostres competidors.

Per tant, hauríem de ser molt conscients que la sortida de la crisi no és ni ràpida ni fàcil i exigirà molts esforços i sacrificis, encara que creguem que nosaltres no som els que hem creat aquesta crisi. I aquí és molt important el paper que poden jugar les nostres institucions. Sense canvis institucionals no hi ha res a fer. I això comportarà alguns canvis en les regles de joc, que no sempre seran acceptats de bon grau. Però, si no estem disposats a fer aquests esforços i sacrificis, estem condemnats a tornar a èpoques que tots pensàvem que ja estaven superades.

Moltes gràcies.

REFLEXIONS SOBRE LA CRISI ECONÒMICA ACTUAL

ANTONI MANRESA

Catedràtic de Teoria Econòmica de la Universitat de Barcelona

Amb aquesta conferència intentaré presentar una breu panoràmica sobre l'origen i les conseqüències de la crisi econòmica actual, com també de les propostes de polítiques econòmiques que es consideren per rescatar l'economia d'aquesta gran recessió.

Avui tothom accepta que la crisi econòmico-financera internacional té els seus orígens en l'anomenada bombolla immobiliària dels Estats Units d'aquests últims anys. Tots sabem que aquesta bombolla va alimentar les hipoteques *subprime* i que a partir d'elles es van generar molts derivats financers que popularment han estat anomenats com a "actius tòxics". Deixeu-me recordar que les hipoteques *subprime* són hipoteques que es venen a tipus d'interès alts (respecte als de mercat) a cases nord-americanes amb nivells d'ingressos baixos i amb certes probabilitats positives que no puguin pagar-les. Tot i això, les hipoteques es concedeixen a aquestes famílies perquè els venedors i compradors d'aquestes hipoteques pensen que si no es poden pagar no hi ha risc en la inversió, ja que el preu del col·lateral del préstec (l'habitatge), continuarà pujant i per tant la inversió és segura.

Així ho van pensar molts bancs d'inversió i agències d'assegurances dels Estats Units quan van emetre i realitzar compres

massives de derivats d'aquests "actius tòxics", dels quals el *rating* o valoració del risc-rendiment d'aquesta intervenció era màxim (triple A) segons les agències de valoració.

Tots coneixem com ha acabat aquest joc: augment de la morositat dels hipotecats (per no poder pagar la seva hipoteca) i caiguda generalitzada del preu de l'habitatge (o el que és el mateix, punxada de la bombolla immobiliària) i el consegüent fracàs de les inversions realitzades per una majoria qualificada de bancs molt important a nivell mundial. El fracàs d'aquestes inversions en els anomenats "actius tòxics" ha estat tan important per al sistema financer mundial, que alguns xifren el valor d'aquests "actius tòxics" (dos bilions de dòlars) en la meitat dels fons propis de tots els bancs del món (quatre bilions de dòlars). L'exponent més clar del fracàs bancari d'aquestes operacions d'inversió a nivell mundial és la fallida del banc d'inversions nord-americà Lehman Brothers al setembre de 2008 i les intervencions massives i rescats que els governs dels Estats Units i europeus estan fent als principals bancs del món. Aquestes intervencions encara no han finalitzat i van des de la compra d'accions d'aquests bancs i la seva corresponent seminacionalització (per exemple a Anglaterra) fins a la compra dels "actius tòxics", utilitzant recursos privats i públics, mitjançant mecanismes de subhastes (per exemple als Estats Units). Avui dia, encara veiem a un sector bancari dèbil a nivell mundial i el problema no està resolt satisfactòriament. Alguns analistes econòmics opinen que no podrem sortir de la crisi actual fins que el sistema bancari mundial no estigui sanejat, i encara no ho està.

Què ha fallat en tot això? Anem per parts. Primer, ens hem de preguntar pels orígens de la bombolla immobiliària dels Estats Units. Recordem, per altra banda, que la bombolla d'un actiu es produeix quan el preu d'aquest actiu és persistentment superior a la valoració fonamental

de l'actiu. El fenomen de la bombolla es produeix quan els agents compren un nou actiu perquè pensen que el seu preu pujarà en el futur i així es crea una demanda (especulativa) excessiva i el consegüent augment de preus d'aquest. Quan la demanda de l'actiu s'esgota, es produeix una caiguda del preu de l'actiu fins que el seu preu baixa i s'alinea amb el seu valor fonamental. Què determina el valor fonamental d'un actiu? El que ens diu l'ortodòxia és que el valor fonamental d'un actiu és la suma descomptada dels rendiments futurs de l'actiu. En el cas de l'habitatge, els seus rendiments futurs, podria ser un valor de mercat descomptat de tots els lloguers que pugui atorgar l'habitatge durant la seva vida útil. Lògicament, si no tenim mercats de futur per als lloguers o per al propi habitatge, els valors futurs de lloguer d'un habitatge s'estableixen només mitjançant les expectatives que tenen els agents respecte l'evolució del seu preu. Si les expectatives resulten ser errònies (a l'alça), llavors poden produir bombolles als mercats dels actius. Un altre exemple de bombolla es va produir al mercat dels actius financers punt com, als Estats Units, a finals dels noranta i principis dels 2000.

Per què es produeix la bombolla immobiliària dels Estats Units? Alguns professors analistes, com Paul Krugman i Xavier Sala i Martín, consideren que la política del diner fàcil i baixades dels tipus d'interès als Estats Units des de l'any 2000 duta a terme per Alan Greenspan són el causant de la gran demanda sostinguda de crèdit en general i de l'habitatge en particular als Estats Units durant els últims anys. S'argumenta que el motiu d'Alan Greenspan per baixar els tipus d'interès l'any 2000 fou precisament perquè l'explosió de la bombolla punt com als Estats Units no arrossegues la borsa de Nova York a una caiguda considerable. En definitiva, amb la baixada de tipus d'interès es va evitar una caiguda significativa de la borsa però es va crear un problema major: l'anomenada bombolla immobiliària als Estats Units. La pregunta que molta gent es fa

és la següent: d'on provenen els diners per satisfer la demanda de crèdit tan important als Estats Units quan van baixar els tipus d'interès? La resposta és que aquests diners provenen dels grans estalvis dels països asiàtics (Xina, Japó, etc.). Efectivament, alguns economistes com el president de la Reserva Federal dels Estats Units, Ben Bernanke, argumenten que bona part dels préstecs als Estats Units dels últims anys s'han fet amb el sobreestalvi dels països asiàtics; això, segons Bernanke, constitueix (juntament amb la caiguda dels tipus d'interès) l'origen fonamental de la bombolla immobiliària en aquest país. En unes altres paraules, els desequilibris financers a nivell mundial entre països amb superàvit comercial (Xina, Japó i exportadors de petroli) i països amb dèficit comercial (Estats Units o Espanya), serien l'últim causant de la bombolla immobiliària dels Estats Units i altres països com Espanya. Segons apunta el professor Javier Andrés, les reserves de moneda estrangera que el 1980 eren de 0,5 bilions de dòlars, augmenten a 1,8 al 2000 per arribar a la xifra de 7 bilions al 2008. Aquesta acumulació és el resultat dels elevats dèficits comercials de països com Estats Units, Regne Unit i Austràlia, als quals s'hi ha de sumar Espanya, Grècia, Portugal o Itàlia. Països que ofereixen els actius necessaris per a satisfer l'elevada oferta d'estalvi mundial. El desequilibri estalvi-inversió a nivell mundial s'ha plasmat en algunes bombolles immobiliàries que coneixem.

Tot i això, la majoria dels analistes de l'economia americana ens indiquen que encara que el problema original de l'economia es troba en la bombolla immobiliària, no seria tan important si no hagués anat acompanyat per l'immens volum de derivats o "actius tòxics" creats a partir de les anomenades hipoteques subprime. La pregunta és per què es crea aquest fons gegantesc d'inversió basat en un actiu tan subjecte a cicles econòmics com el preu de l'habitatge. La resposta dels "actius tòxics" gaudien d'una qualificació (o ràting) d'actius triple A, és a dir,

actius segurs d'alt rendiment. És aquí on rau la base d'aquesta operació a gran escala. Per què atorgar el ràting triple A a uns actius no tan segurs? Sembla que aquí també hi ha un problema d'incentius. En general, en aquest cas, és l'oferent d'un actiu (el derivat de les hipoteques) el que sol·licita i paga a les agències de ràting pels seus serveis. Això és la qualificació de l'actiu. L'oferent pot demanar a diverses agències que es pronunciïn per a una qualificació i pagar a aquella agència on obtingui el ràting més alt. Per tant, la independència de l'agència està condicionada per aquest procés. El que paga pel servei (l'oferent) condiciona el resultat final. Lògicament, les agències de ràting tenen incentius per sobrevalorar la qualificació d'aquests actius. El professor García-Montalvo suggereix que no sigui l'oferent sinó el demandant el qui pagui pels serveis de les agències de ràting per evitar així el biaix a l'alça del procediment actual. Tot i els errors a tot aquest mecanisme en la presa de decisions, resulta sorprenent que en les regulacions de les pràctiques bancàries dutes a terme en el que es coneix com a Basilea II, no s'hagin previst situacions com aquesta. En efecte, tot sembla indicar que les pràctiques bancàries dutes a terme pels agents econòmics són legals, i per tant fins avui no hem vist cap mànager del sector bancari entrant a presó per cometre algun delictes per males pràctiques. Segons el professor García-Montalvo, l'element clau que explica el desencadenament de la crisi és la interacció del supòsit de preus de l'habitatge creixent amb els incentius perversos de tots els participants del mercat: compradors, bancs, empreses de ràting, emissors de bons i inversors.

No obstant això, resulta sorprenent la cadena de fets que ens porta fins a una situació com la crisi financera actual. Evidentment, els agents econòmics que van posar en circulació els "actius tòxics" van obrar legalment però de forma molt irresponsable. Aquí l'ètica professional i la responsabilitat dels gestors financers i les agències de qualificació d'actius

queda molt en entredit. En qualsevol cas, davant d'aquesta situació, mal anomenada manca de regulació, s'argumenta per part d'alguns dirigents mundials que fa falta més regulació als mercats financers a nivell mundial o una nova refundació del capitalisme. Jo crec que el que fa falta és posar més èmfasi en les assignatures d'ètica a les facultats d'economia i a les escoles de negoci de tot el món.

En resum, podem dir que una situació de crisi sectorial, com la de l'habitatge als Estats Units, ens ha portat a una crisi financera internacional degut a la pèssima enginyeria financera de Wall Street.

Una qüestió que es plantejava en el seu moment és si la crisi financera acabaria afectant a l'economia real. La resposta evident és que, indubtablement, l'anomenada economia real, no només a nivell dels Estats Units sinó a nivell mundial, ha entrat en crisi. Aportarem dades sobre com les grans economies com la pròpia dels Estats Units, Japó, la Unió Europea, els països emergents, etc. han patit durant el primer trimestre de 2009 caigudes molt significatives del seu PIB i el consegüent augment de l'atur. De fet, a nivell mundial, hi ha alguns organismes internacionals, com el Fons Monetari Internacional, que sostenen que el PIB mundial decreixerà més de l'1,3% al 2009, un fenomen que no passava des de la Segona Guerra Mundial, i el comerç mundial retrocedirà un 11%. Amb aquestes perspectives i expectatives, les borses de tot el món han baixat espectacularment, amb baixades del 40% i afectant, com és lògic, als valors dels principals bancs mundials. En definitiva, s'ha produït una disminució considerable de la riquesa a nivell mundial. Som molt més pobres (o menys rics) del que ho érem fa un any.

Quin és el nexa entre l'economia financera o monetària i l'economia real? Per què la General Motors dels Estats Units i els

fabricants de cotxes a nivell mundial tenen problemes per vendre els seus cotxes, acumulen estocs i demanen ajudes als governs? Per a qualsevol economia moderna com la dels Estats Units, centre de la crisi financera, els analistes econòmics ens diuen que és el mercat de crèdits el que enllaça l'economia financera amb l'economia real. Si no flueix el crèdit a l'economia, l'activitat econòmica es paralitza i tota l'economia pateix, particularment els sectors lligats a la producció de béns de llarga durada, com són els fabricants de cotxes o d'electrodomèstics. Si el sistema financer està malalt, tota l'economia pateix restriccions de crèdit, i per tant es produeix una paralització de l'activitat econòmica.

Per què es produeix aquesta falta de crèdit? Des de la banda de l'oferta, on tenim un sistema creditici al qual li falten recursos propis o poca liquiditat, el prestador es torna més selectiu a l'hora de concedir crèdits a empreses i particulars. En general, un crèdit es concedeix quan hi ha un aval per part d'algun actiu (sigui real, financer o capital humà). No obstant això, davant d'una situació com l'actual hi ha una gran incertesa sobre quin és el preu dels actius, siguin reals, monetaris o humans, per tant els prestadors seleccionen molt on col·locar els seus recursos en forma de crèdit. Per la banda de la demanda, els agents econòmics, en el cas de l'economia dels Estats Units i d'Espanya, els consumidors es troben amb un fort endeutament, i per tant també es produeix una mancança en la demanda de crèdits. Efectivament, segons l'ex ministre Joan Majó, en el cas concret de l'economia dels Estats Units, el deute extern total d'aquest país és de 12,2 bilions de dòlars, amb un PIB de 14 bilions i una població de 304 milions. Això ens indica que el deute exterior per càpita és de 40.000 dòlars, mentre el seu PIB per càpita és de 46.000 dòlars. Però hi ha alguna cosa més a part dels problemes al mercat de crèdits. Es tracta d'una variable econòmica que no acostuma a aparèixer als manuals d'economia i que pot tenir un valor fonamental en aquestes circumstàncies de crisi:

és la confiança en el bon funcionament de l'economia per part dels agents econòmics. Davant la crisi o falta de confiança en el funcionament econòmic, els consumidors prefereixen estalviar més una major part de la seva renda; per altra banda, els empresaris decideixen no invertir per augmentar la seva producció.

El resultat final d'un mal funcionament del mercat de crèdit i una crisi de confiança en l'economia, ha donat com a resultat un augment de les taxes d'estalvi i una reducció del consum i la inversió, és a dir, una caiguda generalitzada de la demanda agregada a l'economia que té com a contrapartida una disminució de l'activitat i de la producció. Alhora, una caiguda en la producció genera atur i per tant una pèrdua agregada de renda disponible que al seu torn disminueix la demanda, etc. Això és el que està passant a pràcticament totes les economies del món i particularment als Estats Units i la Unió Europea. Altres països exportadors nets amb superàvit comercial i d'estalvi, com Japó, Alemanya o Xina, han vist com disminuïa dràsticament la seva activitat econòmica per la falta de demanda interna i a nivell mundial. En definitiva, el que tenim actualment és una crisi generalitzada en el sistema financer i una caiguda de la demanda i de la producció a les principals economies mundials.

Què ens ha passat a Espanya? Tots sabem que, durant catorze anys de taxes de creixement ininterromput per sobre el 3%, la nostra economia també ha alimentat una bombolla immobiliària pròpia que finalment va explotar fa aproximadament un any. La revalorització de l'habitatge a Espanya entre 1995 i 2007 ha estat d'una mitjana del 10% anual, que suposa un increment del 191% durant aquest període, superior a les pujades al Regne Unit (168%) o els Estats Units (85%). Per altra banda, les estimacions dutes a terme per *The Economist* el 2003 xifraven la nostra bombolla en el 53% mentre l'FMI i el professor García-

Montalvo presentaven avaluacions sobre la bombolla entre el 20 i el 30%. Opino que l'entrada a l'euro per part de l'economia espanyola ens ha beneficiat en molts aspectes. Particularment ha dut alhora una disminució significativa dels tipus d'interès i facilitats creditícies que la nostra economia ha aprofitat per consumir, invertir i també per endeutar-se. Segons les xifres que ens ofereix Joan Majó (al seu llibre *No m'ho crec*) el deute extern de l'economia espanyola és d'1,54 bilions d'euros, dels quals 0,72 pertanyen a bancs i caixes, 0,49 corresponen a empreses i llars i 0,19 a les administracions públiques. Tenint en compte que el nostre PIB és d'1,10 bilions d'euros i som 46 milions d'habitants, resulta que el nostre deute extern és superior al 140% del nostre PIB, i el deute extern per càpita de 35.500 euros, o bé 1,5 vegades la renda per càpita d'un any. En realitat, per primera vegada a la nostra història tenim una economia més endeutada que la dels Estats Units. El nostre deute per càpita és similar en valor absolut al dels ciutadans dels Estats Units, però el nostre PIB per càpita només representa el 65% del dels ciutadans americans. És a dir, els nostres catorze anys de bonança s'han vist acompanyats per un fort endeutament dels agents econòmics, amb la possible excepció de les administracions públiques.

La bombolla immobiliària (augment ininterromput dels preus de l'habitatge basats en bona part en la creença que seguirien pujant) ha estat alimentada per una política financera de tipus d'interès baixos, allargament dels terminis de pagament als nous contractes hipotecaris i deduccions fiscals per part de l'administració. Amb aquestes facilitats financeres, més els augments de la població lligada a la immigració, ha donat com a resultat un augment enorme de la demanda del sector de l'habitatge. Lògicament, l'oferta del sector de la construcció ha respòs a aquesta demanda, passant del 7% del PIB fa una dècada, fins arribar a un nivell d'activitat que representa prop del 12% del PIB de l'economia

espanyola. Molt per sobre dels nivells dels països del nostre voltant. La taxa de creixement de la construcció entre 1996 i 2007 ha estat del 5% anual, proporcionant un parc d'habitatges de 5,7 milions durant aquests anys. A més, l'ocupació al sector de la construcció al 2007 suposava el 13,3% del total espanyol; molt per sobre del 6,7% a Alemanya o el 8,5% al Regne Unit.

Sens dubte que el finançament dels préstecs hipotecaris per la compra d'habitatge ha anat a càrrec dels bancs i caixes nacionals, que han esbiaixat les seves inversions cap a aquests actius reals. A Espanya l'evolució del ratio del preu mitjà de l'habitatge sobre la renda familiar disponible ha passat d'un 4 a un 7 durant els últims anys. L'esgotament de la demanda al sector immobiliari ha provocat la "punxada" de la bombolla immobiliària, desencadenant una caiguda brusca de l'activitat del sector que ens deixa amb més d'un milió d'habitatges construïts sense vendre i a uns preus que de mica en mica van baixant. De fet, com ja se sap, avui el sector de la construcció a Espanya està en una gran recessió. Segons les dades de l'Eurostat, aquest sector va baixar la seva producció a Espanya al mes de març un 5,5% en relació amb el mes anterior i un 20,3% en relació amb el mes de març de 2008. A la zona euro ha estat de 10,5%. Espanya (-20,3%), Suècia (-17,7%) i Regne Unit (-15,2%) lideren els descensos a la Unió Europea, mentre Alemanya (5,3%) i Polònia (0,1%) van registrar xifres positives.

Les conseqüències sobre el sistema financer de l'economia espanyola (bancs i caixes), que havien finançat les operacions immobiliàries, ha estat que de sobte s'han trobat amb una morositat no desitjada que els fa propietaris directes dels habitatges o promocions immobiliàries, el que posa en risc la seva solvència i compte de resultats. El problema és tan fort que també ha provocat un problema de falta de

crèdit i falta de liquiditat per part de la banca espanyola.

La llista d'impagaments que realitza l'Associació Nacional d'Establiments Financers de Crèdit, ens indica que ha hi ha 2,7 milions de persones (2 milions nacionals i 0,7 milions d'immigrants) i 232.000 empreses que conformen la llista de morosos, i que durant els quatre primers mesos de 2009 el número d'espanyols i d'immigrants inclosos a la llista de morosos ha augmentat un 26% i un 67% en comparació amb el mateix període de l'any anterior. Per altra banda, segons dades publicades pel Banc d'Espanya, la morositat dels crèdits concedits a empreses i particulars pels bancs, caixes i cooperatives financeres es va situar al 4,17% el març de 2009. Aquesta xifra quadruplica l'1,1% registrat al març de 1008 i suposa que el saldo total de crèdits dubtosos concedits per les entitats creditores és de 74.704 milions d'euros. Per altra banda hem d'anotar, tal com ens indica García-Montalvo, que el crèdit concentrat al sector immobiliari va arribar al 60% del crèdit de l'economia a Espanya, i només el crèdit a activitats immobiliàries es va situar al 30% del PIB. Això ens indica que el recorregut de la morositat a Espanya i els danys pel seu sistema financer pot arribar a nivells alarmants i continua el deteriorament de la seva activitat econòmica.

Com ja hem comentat, la incertesa sobre el preu dels actius genera una restricció del crèdit per part del sistema bancari. Per altra banda, i alhora, l'altra conseqüència de la punxada de la bombolla immobiliària és la fallida de les empreses del sector immobiliari i el consegüent augment de l'atur directe del sector i d'altres sectors que hi estan relacionats de forma indirecta.

En definitiva, ara mateix ens trobem amb un sector bancari espanyol que, a diferència de l'americà i d'alguns d'uropeus, no ha

invertit en “actius tòxics” però que també ha assignat bona part dels seus recursos a finançar les compres i activitats d’un sector, molt rellevant per a la nostra economia, que té un comportament cíclic i que es troba en una crisi molt important. En definitiva, pensem que actualment la salut del nostre sistema financer és millor que la dels països del nostre voltant, però la nostra economia pateix la mateixa manca de crèdit i recessió econòmica que altres països, amb una caiguda generalitzada de l’activitat econòmica similar a la dels països del nostre voltant.

El nostre PIB ha caigut el 3% el primer trimestre de 2009, respecte al mateix trimestre de 2008, reflectint així una forta caiguda de la demanda interna del consum (-4,1%), de la inversió (-13,1%) i amb una millora del dèficit comercial pel major descens de les importacions (-22,3%) respecte a les exportacions (-19%).

La forta recessió del sector de la construcció, el fort endeutament dels agents econòmics, la recessió internacional i la falta de confiança en l’economia, han dut la nostra economia a una crisi, l’emblema més significatiu de la qual es manifesta, fins ara, amb uns quatre milions d’aturats (dos milions més dels que hi havia abans de la crisi), que representen un 17% de la població activa i una pèrdua d’ocupació del 6% al primer trimestre de 2009. A la resta d’economies del nostre entorn europeu també hi podem constatar descensos generalitzats de l’activitat econòmica, encara més alts que el descens registrat a l’economia espanyola. Les principals economies d’Europa també travessen el seu pitjor moment des de la Segona Guerra Mundial. El PIB de la zona euro s’ha contret en un -4,6 % (essent -4,4% a la UE-27) entre gener i març de 2009 i en relació amb el mateix període de l’any anterior. Alemanya, la locomotora d’Europa, ha patit un retrocés històric del -6,9%, Itàlia del -5,9%, França un -3,2% , Regne Unit un -4,1%, Bèlgica un -3%, i els països

bàltics d'Estònia, Letònia i Lituània han vist disminuir espectacularment el seu PIB entre el 10% i el 18%, etc. En definitiva, el que tenim a nivell mundial és una caiguda generalitzada del PIB on resulta paradoxal que als Estats Units (centre de la crisi financera), només s'hi detecti una caiguda del PIB del -2,1%, mentre Japó, -15,2%, i la Unió Europea, -27 (-4,4%), pateixen les pitjors conseqüències. Els països de l'OCDE han vist com baixava el seu PIB un 4,2% el primer trimestre de 2009 respecte al mateix trimestre de 2008.

L'altra cara de la moneda del descens de l'activitat econòmica el representa l'atur. En matèria d'atur, l'economia espanyola lidera les taxes europees. Hem passat del 8% al 2007 (la taxa d'atur més baixa dels últims vint anys al nostre país) al 17% al primer trimestre de 2009. La taxa de destrucció d'ocupació a la nostra economia és sens dubte la més alta a nivell europeu, la mitjana del qual a la Unió Europea és del 8%. Països de la Unió Europea com Alemanya, pateixen una taxa d'atur del 7,4%, França el 8,6%, Itàlia el 6,9%, Regne Unit 6,4%, Irlanda el 10%, les repúbliques bàltiques entre el 13 i el 14%, Portugal el 8,3%, etc. Totes molt per sota de la taxa espanyola. Resulta sorprenent i paradoxal el cas espanyol, on veiem que la caiguda del PIB és de les més baixes d'Europa (3%) mentre la seva taxa d'atur lidera les xifres europees. Seria molt important donar una explicació a aquest fenomen per posar remei a aquesta situació tan dramàtica per a l'economia espanyola. Mentre els sindicats atribueixen la caiguda tan brusca de l'ocupació a la nostra economia a la gran proliferació de contractes temporals (30%), la patronal considera la rigidesa del mercat i l'elevada despesa de l'acomiadament com la principal causa i singularitat que ens separa d'Europa. Alguns acadèmics estudiosos del mercat laboral espanyol consideren que existeix una dualitat al mercat de treball espanyol. Per una banda hi ha els treballadors que tenen un contracte indefinit, els costos d'acomiadament del qual són molt alts

en el context europeu, i per altra banda els treballadors contractats amb contractes temporals, que tenen un cost d'acomiadament pràcticament nul.

Les conseqüències de la crisi són que els primers treballadors (tot i que no els únics) que perden la feina a la nostra economia són els que tenen contractes temporals. Particularment podem destacar que dels 3,7 milions d'immigrants actius censats a Espanya, el 30% es troba a l'atur (aproximadament un milió). Per altra banda, l'anàlisi feta per l'Observatori laboral de la Crisi de FEDEA en relació al primer trimestre de 2009 arriba a les següents conclusions. En primer lloc, l'informe anota que, per col·lectius, els homes perden la seva feina amb major facilitat que les dones i els immigrants amb major facilitat que els nadius. En segon lloc, s'observa que majors nivells de capital humà, mesurats en termes d'edat i educació, protegeixen els treballadors de la caiguda a l'atur. En tercer lloc, indiquen que el sector de la construcció, seguit per l'agricultura, són els sectors on la probabilitat de pèrdua de feina és major. Per últim, l'informe ens diu que el factor més determinant per entendre qui està més exposat a perdre la seva feina és, per excel·lència, la temporalitat. La probabilitat de pèrdua de feina del qui té un contracte temporal és cinc vegades superior a la del treballador que s'hi enfronta amb un contracte indefinit. L'Observatori Laboral de la Crisi de FEDEA també ens mostra quines són les característiques dels treballadors que accedeixen a la feina al primer trimestre de 2009.

Entre altres conclusions, podem observar el següent. En primer lloc, el tipus d'ocupació al qual accedeixen els treballadors és fonamentalment temporal (80%) i majoritàriament en ocupacions manuals, amb un valor afegit baix. A més, els sectors de serveis i agricultura són els que en conjunt demanen més treballadors. Per últim,

la duració de l'atur es manifesta com el factor més rellevant per a una sortida cap a l'ocupació. Els aturats que porten més de sis mesos a l'atur troben unes dificultats especials per trobar feina.

Amb aquestes conclusions, un grup nombrós d'acadèmics, especialistes en el mercat de treball, han redactat un informe on es proposa a l'administració pública la substitució dels diferents contractes de treball legals existents actualment per un únic contracte indefinit, en què les despeses per acomiadament dels treballadors estiguin en funció creixent per l'antiguitat del treballador al lloc de treball, amb un màxim a partir de certa antiguitat. Tot i que la patronal espanyola no para de reclamar una reforma del mercat laboral per sortir de la crisi, els sindicats no estan pel tema i l'administració pública de Zapatero es troba atrapada pels possibles disturbis socials amb els quals amenacen els sindicats, i no fa res.

Hem de recordar que el problema de l'atur per a l'economia espanyola és històric i la seva solució és possible que no només necessiti noves polítiques en matèria de contractes de treball sinó que possiblement necessiten reformes a l'assegurança d'atur. Només cal mencionar que durant els millors anys de bonança econòmica, la nostra taxa d'atur mai no va baixar del 8%, un percentatge inacceptable per a moltes economies en crisi.

Com ja hem comentat, i tal com passa en altres economies, l'economia espanyola i mundial pateix una falta de demanda de consum i inversió i no hi ha perspectives que un país o grup de països pugui assumir el paper de locomotora a nivell mundial. Podríem pensar que països com la Xina, que té unes taxes de creixement per sobre del 6% o l'Índia, del 4,5%, podrien augmentar el seu consum i reanimar la demanda mundial,

però això no passarà. En primer lloc, perquè les taxes de consum per habitant a la Xina i l'Índia són molt modestes i per altra banda perquè la mida de l'economia Xina i de l'Índia actualment no són prou grans per arrossegar l'economia a nivell mundial. De fet, les seves taxes de creixement actuals no són prou altes per mantenir l'ocupació plena.

Davant una situació de recessió generalitzada a nivell mundial com l'actual, què podem fer? La recepta de manual clàssica d'economia ens diu que els governs han d'actuar. I així ho han fet, tal com ens mostren les dues reunions del grup de països G-20. Aquestes reunions, en les seves declaracions conjuntes, han apel·lat a la coordinació de polítiques econòmiques a nivell mundial per part dels països, algunes propostes de reformes dels organismes financers internacionals com l'FMI i crides a una major regulació dels mercats financers i evitar polítiques proteccionistes contra el lliure comerç que només poden agreujar la crisi. El major èxit d'aquestes reunions s'ha manifestat en una política generalitzada dels principals països i àrees de comerç per coordinar de forma generalitzada baixades dels tipus d'interès. Així, podem veure actualment com els bancs centrals dels Estats Units, els països de la Unió Monetària Europea, Japó i Anglaterra han baixat els seus tipus d'interès a poc a poc fins a situar-los entre el zero i l'1%.

Per altra banda, cada país ha recorregut a la seva pròpia política monetària i fiscal en funció de les necessitats concretes. Essent l'objectiu fonamental d'aquestes polítiques posar altra vegada les economies en camins de creixement acceptables i recuperar la plena ocupació. Tot això en el mínim temps possible, escurçant al màxim el període de recessió econòmica.

El diagnòstic compartit de la situació econòmica per part de la professió és que, en general, les economies presenten un dèficit en la seva demanda agregada, és a dir, baixos nivells de consum i d'inversió. Per tant, els governs haurien de realitzar polítiques monetàries i fiscals expansives i també polítiques sectorials en funció de les particularitats concretes de cada país.

Tenint en compte que la política monetària és molt més instantània que la fiscal, els governs l'han utilitzada, com ja hem indicat, baixant els tipus d'interès i també injectant diners a l'economia per facilitar l'activitat creditícia de les entitats financeres i posant diners en mans del públic. Per exemple, el govern espanyol va injectar diners al nostre sistema financer comprant, mitjançant subhastes a caixes i bancs, actius reals d'alta qualificació a canvi de diners. Recentment, la Reserva Federal dels Estats Units ha realitzat operacions de mercat obert comprant deute als agents econòmics a canvi de diners, i també el Banc Central Europeu ha injectat diners al sistema mitjançant la compra de Cèdules Hipotecàries i augmentant el període de devolució dels préstecs als bancs i les entitats financeres. Tot i els esforços realitzats per les autoritats monetàries per estimular el crèdit i expandir el consum i la inversió, la sensació és que no n'hi ha prou. Per una banda perquè les entitats financeres (bancs i caixes) dels Estats Units, Anglaterra i alguns bancs europeus continentals encara no s'han curat de la malaltia originada pels “actius tòxics” i el crèdit no flueix amb normalitat. Recordem que a Espanya no tenim “actius tòxics”, però sí un problema de morositat creixent que pot limitar les possibilitats d'actuació i solvència del nostre sistema financer.

Conjuntament amb les polítiques monetàries, els governs han implementat polítiques fiscals expansives que representen augments substancials de la despesa pública i rebaixes fiscals. Les tradicionals

receptes keynesianes ens diuen que, davant la manca o caiguda de demanda de consum i d'inversió privats, el govern ha de respondre augmentant el consum i la inversió pública tant com pugui. De fet, els manuals keynesians de macroeconomia tradicionals ens diuen que per cada unitat addicional de despesa pública, el PIB de l'economia ha d'augmentar en més d'una unitat. Això és el que es coneix com a multiplicador keynesià de la demanda agregada. No obstant, economistes crítics amb aquesta recepta, com el professor Barro, qüestionen el multiplicador keynesià argumentant que, segons les seves pròpies estimacions d'aquests multiplicadors per l'economia dels Estats Units, aquest fossin menors que la unitat (0,8), durant la Segona Guerra Mundial i zero en època de pau. El professor Barro, economista no keynesià, argumenta que els augments de la despesa pública s'han d'avaluar en funció del cost-benefici que proporciona a la societat, i no en funció del qüestionat multiplicador keynesià.

Sigui com sigui, tots els governs han augmentat la seva despesa en major o menor proporció per estimular la demanda de l'economia. En el cas de l'economia espanyola, el govern Zapatero ha destinat 8.000 milions d'euros del "Plan E" perquè els ajuntaments contractin obra pública, estimulants la demanda de la nostra economia i augmentant la contractació de mà d'obra del sector.

Si es tracta d'estimular la demanda, alguns economistes consideren que el govern pot reduir impostos i augmentar així la renda disponible de les llars. Tot i això, augmentar els ingressos de les llars no ens garanteix que n'augmentin el consum, ja que poden destinar els ingressos a augmentar els seus estalvis. De fet, davant la incertesa de la crisi econòmica, les llars espanyoles han augmentat la seva taxa d'estalvi durant el 2008-09. Davant l'evidència empírica que a curt termini uns majors ingressos a les llars no

implicarà un major consum, Xavier Sala i Martín proposa la supressió temporal (durant dos anys) de l'IVA a la Unió Europea, amb l'objectiu d'estimular el consum a curt termini. Per descomptat, les autoritats de la UE no han pres en consideració aquesta recomanació.

En el cas concret de l'economia espanyola, fins ara el govern només ha proposat una reducció de la fiscalitat a les PIMES perquè mantinguin el seu nivell d'ocupació, anuncien la supressió de les deduccions fiscals per la compra d'habitatge i subvencionen la compra de cotxes. Els economistes Rubio i Fernández-Villaverde han creat un model de l'economia espanyola per simular canvis en la imposició que permetin detectar quines són les rebaixes d'impostos que suposarien un major increment del PIB. El resultat ha estat que el major multiplicador impositiu de l'economia espanyola (per sobre de la unitat) correspon a la fiscalitat que suporten les rendes de treball. En particular, aquests economistes aposten per una rebaixa fiscal a les cotitzacions de la seguretat social i/o de l'IRPF per estimular l'economia. Com és conegut, les cotitzacions a la seguretat social se suporten en general pel factor treball, i el 80% de la base imposable de l'IRPF són rendes salarials. Per tant, les rebaixes fiscals en aquests impostos disminueixen els costos laborals i estimulen el treball. En qualsevol cas, els sindicats d'Espanya sempre s'han oposat a disminuir aquesta fiscalitat, i per tant creiem que no es farà aquest tipus de reforma.

Molts economistes de la professió consideren que és una condició necessària, tot i que no prou, per a la recuperació econòmica que el sistema financer mundial i de cada país torni als seus nivells de fortlesa habituals. Aquest argument es basa en les experiències de política econòmica dutes a terme en l'economia japonesa durant la dècada dels noranta. Durant aquesta dècada, el Japó va experimentar un creixement

zero tot i realitzar polítiques expansives de tipus monetari i de despesa pública. La raó d'aquesta falta de resposta a les polítiques monetàries i fiscals del govern és que el seu sistema financer mai no es va recuperar dels excessos comesos en èpoques anteriors degut en part a la seva pròpia bombolla immobiliària.

M'agradaria anotar algunes de les conclusions sobre la política econòmica en època de recessions que aporten els professors Timothy Kehoe i Edward Prescott, ambdós no keynesians, com a resultat dels seus estudis de diverses economies que durant el segle xx van entrar en depressió. Aquests professors entenen com a gran depressió la caiguda llarga i sostinguda per sota de la tendència en el producte per persona en edat de treballar. Seguint aquesta definició, resulta que països com Mèxic (durant la dècada dels vuitanta) i Japó (durant la dècada dels noranta) han patit depressions econòmiques. Observant l'experiència històrica d'aquests països, els professors Kehoe i Prescott conclouen que són les males polítiques governamentals les que transformen una simple recessió cíclica en una depressió. En el cas de l'economia del Japó, consideren que les males pràctiques financeres per part del govern concedint crèdits a empreses improductives a tipus d'interès preferents és una de les causes del declivi d'aquesta economia des dels anys noranta. En general, aquesta línia de pensament argumenta que cal evitar polítiques que deprimeixin la productivitat creant incentius perversos en el sector privat. Amb els bancs i institucions financeres en crisi, el govern només s'ha de preocupar perquè hi hagi liquiditat en el sistema i deixar que el mercat assigni els crèdits, a l'interès de mercat, a les empreses productives. A les empreses improductives i no viables no se les ha de sostenir artificialment, siguin del sector de l'automòbil o del sector financer. El mercat jutja millor que el govern quines empreses han de morir i quines sobreviure. La despesa pública en infraestructures ha d'estar justificada per la seva

utilitat i necessitat intrínseca i no com un alleujament per a les empreses ineficients, posant especial èmfasi en els projectes públics que augmenten la productivitat dels factors. En resum, aquests autors pensen que, davant d'una recessió, és el mercat el que ha d'assenyalar quines empreses han de fer fallida, deixant que s'alliberin recursos per a d'altres empreses més productives i eficients que els absorbeixin.

Per acabar, voldria anotar el repte més important de l'economia espanyola, com per a d'altres països, per després de la crisi, que és la recuperació de la seva línia de creixement habitual i de la plena ocupació. Ja que l'economia espanyola està destruint llocs de treball a una taxa interanual del 6% i l'economia decreix a un ritme del 3%, en aquests moments podem afirmar que l'economia està guanyant productivitat aparent. Si el canvi de model de l'economia espanyola es basa en recuperar el creixement basant-se en augments de la productivitat, tindriem un conflicte entre el creixement i l'augment de feina a curt termini. Potser aquests siguin uns mots encreuats difícils de resoldre a curt termini per a la nostra economia.

MODELS ECONÒMICS PER SORTIR DE LA CRISI: L'ECONOMIA SOCIAL DE MERCAT

LLUÍS FRANCO SALA

Professor de Política Econòmica a la Universitat de Barcelona

I. Situació i perspectives de l'economia espanyola

L'economia espanyola ha estat submergida en una profunda crisi durant tot l'any 2009. La realitat ha superat, amb escreix, totes les previsions, i els resultats d'aquest exercici han estat molt pitjors que les previsions fetes per la Comissió Europea a inicis de 2009 i que ja assenyalaven una profunda recessió que duraria dos anys. Segons aquestes previsions comunitàries, l'activitat econòmica cauria un 2% en termes de PIB al 2009 i un 0,2% més al 2010. La taxa d'atur arribaria al 16,1% al 2009 i al 18,7% l'any següent. I els dèficits públics serien del 6,2% i del 5,8% del PIB respectivament. Malauradament els resultats han sigut més negatius al 2009 i, a hores d'ara, també es preveu que ho siguin pel que fa al 2010.

Tot i que des de algunes instàncies del poder públic s'han fet esforços per veure algun símptoma de recuperació de l'economia espanyola, els resultats, finalment, han estat dolents al 2009⁵. En aquest sentit, l'activitat econòmica ha caigut un 3,6% del PIB al 2009. Pel que fa a l'atur, el nombre de persones aturades es va incrementar en més d'1.118.000, tot superant els 4.326.000 de ciutadans, i la taxa d'atur es

⁵ Les dades del 2009 són les provisionals o els avenços de diferents organismes (INE, Ministeri d'Economia i Hisenda...) a gener i febrer de 2010.

va enfilars fins al 18,8% de la població activa. El dèficit públic va ser de l'11,4% del PIB, conseqüència d'una important davallada dels ingressos tributaris i l'augment de la despesa pública per a prestacions com ara l'atur o la relacionada amb els plans per intentar estimular l'economia. El dèficit de la balança per compte corrent es va situar a l'entorn del 5,9% del PIB. I la inflació va ser l'única dada no negativa amb un 0,8%, tot i que en alguns moments del passat exercici es va parlar del risc d'una possible deflació, superat amb el comportament positiu dels últims dos mesos de l'any. Aquests resultats no només han influït negativament durant el 2009, sinó que, com és el cas de l'elevat atur o del deute que s'ha generat, representaran una important càrrega per l'economia dels propers exercicis.

Si bé s'ha moderat l'evolució negativa d'algunes variables (caiguda del PIB, per exemple) pel que fa als últims mesos de 2009, les previsions pel 2010 són també dolentes. Segons el Ministeri d'Economia i Hisenda⁶, l'activitat econòmica es reduirà un 0,3% en termes de PIB, la taxa d'atur pujarà fins al 19% de la població activa, el dèficit públic se situarà a l'entorn del 9,8% del PIB, el deute públic passarà del 55,2% al 65,9%, el dèficit de la balança per compte corrent serà del 3,8% del PIB i la inflació podria ser de l'1,4% en front de l'1,2% de la zona euro.

Si ara fa pràcticament dos anys es parlava de desacceleració i incertesa, fa molts de temps que ja només es parla, des de pràcticament tots els àmbits, d'una greu crisi i d'una sortida lenta⁷. Fins i tot segons les previsions macroeconòmiques del govern de l'Estat⁸, l'activitat econòmica no tornarà a taxes positives de

6 La gran majoria de les dades consten en el document "Actualización del Programa de Estabilidad 2009-2013" (Ministeri d'Economia i Hisenda; 2010)

7 Les previsions no governamentals més optimistes consideren que hi haurà una certa millora progressiva que permetrà començar a sortir de la recessió durant el segon semestre de 2010.

8 «Actualización del Programa de Estabilidad, 2009-2013» (Ministeri d'Economia i Hisenda; 2010)

creixement de l'exercici fins al 2011, la taxa d'atur no començarà a reduir-se fins també aquest exercici, i no es rebaixarà el dèficit públic al 3% i no es tornarà a l'estabilitat pressupostària de la Unió Europea fins al 2013. Així mateix, cal preveure que l'economia espanyola sortirà de la crisi més lentament que la gran majoria de països desenvolupats.

II. Causes de la situació de l'economia espanyola

El govern de l'Estat explica la crisi de l'economia espanyola atribuint-la a la crisi econòmica internacional. Segons el govern hi ha una situació de crisi econòmica interna perquè hi ha una crisi econòmica internacional que n'és l'origen i que ha arrossegat la nostra economia a la greu situació en què es troba.

L'entorn econòmic internacional, sens dubte, contribueix a complicar la mala situació de l'economia espanyola per la influència de determinats factors com ara:

- a) L'elevat preu del petroli, circumstància que fa augmentar els preus dels béns i serveis i afecta el consum⁹. Tot i que fa dècades que es parla de mirar de reduir la dependència energètica d'Espanya del petroli, no hem avançat pràcticament gens i aquesta continua sent molt elevada
- b) L'elevada cotització de l'euro (1,39 dòlars per euro al 2009), la qual cosa, tot i ser bona per afrontar la factura del petroli, implica greus problemes per a la competitivitat exterior de les empreses.
- c) La crisi de les hipoteques de baixa qualitat creditícia als Estats Units, que ha ocasionat problemes financers a les economies americana i europees.

⁹ El preu del petroli Brent se situà en una mitjana de 61,3 dòlars el barril al 2009. Malgrat que ha estat elevat és molt més reduït que els 98,5 dòlars per barril de 2008.

- d) La situació de crisi econòmica de països amb els qui mantenim relacions comercials, etc.

Des d'aquesta perspectiva, és cert que el context internacional frena el creixement econòmic espanyol. No obstant, en el cas d'Espanya, tot i no havent-se produït la crisi econòmica internacional, és possible que l'economia hagués entrat en crisi igualment. És més, la crisi és pitjor a Espanya que a d'altres Estats, precisament com a conseqüència de la seva situació prèvia econòmica interna.

Fins i tot quan l'economia espanyola presentava any rere any bones dades en termes de creixement econòmic i d'augment de l'ocupació, també existien elements molt preocupants, com ara: l'excessiu pes del sector de la construcció; o que el creixement es basava fonamentalment en la demanda interna. Pel que fa al primer punt, l'excessiu pes del sector de la construcció, cal recordar que representava l'11% del PIB al 2007. Una xifra que doblava el pes que tenia el sector de mitjana a la zona euro i que va situar el nombre d'habitatges nous sense vendre en 1.300.000¹⁰. Quant al segon, que el creixement es basava fonamentalment en la demanda interna, cal dir que aquesta a la seva vegada creixia sobre un augment de l'endeutament de les famílies. L'endeutament familiar era de 903.563 milions d'euros a finals de 2009¹¹. L'import dels deutes que tenien les famílies pràcticament es va multiplicar per dos en cinc anys (de finals de 2002 a finals de 2007). No és viable mantenir en el temps un creixement econòmic que, en última instància, es basa en l'endeutament. Tant el deteriorament de la construcció com de la demanda interna han incidit negativament en els nivells de creixement econòmic espanyols.

10 Segons dades de l'Institut Nacional d'Estadística de febrer de 2010, la compravenda d'habitatges al 2009 es van reduir un 24,9% en relació al 2008. El nombre d'operacions sobre habitatges nous va disminuir un 20,6% i el de segona mà es va reduir en un 29,1% al 2009 respecte del 2008.

11 Si s'afegeix l'endeutament de les empreses (1.308.306 milions d'euros), representen 2,2 bilions d'euros, més del doble del PIB (Banco de España; 2010).

A més, la baixa productivitat, el diferencial d'inflació amb altres països o el dèficit exterior també llastaven i comprometien el desenvolupament futur de l'economia espanyola. Tot això ha significat un empitjorament del teixit productiu, de l'ocupació i del creixement econòmic, independentment de la crisi econòmica internacional.

Davant les deficiències que presentava l'economia espanyola abans d'esclatar la crisi, en lloc de prendre mesures, el govern espanyol de l'últim lustre es va instal·lar en un *dolce far niente* i en els discursos triomfalistes. En aquest sentit, no solament no es van solucionar els problemes dels últims anys, com ara els dèficits públics del sector exterior o la productivitat, sinó que tampoc es van encetar a fons les reformes que de fa temps necessitava l'economia espanyola (en matèria de formació i educació, recerca i desenvolupament, mercat de treball, sostenibilitat del sistema de pensions, eficiència de mercats com el del sòl...). Alhora que es produïa un important augment de la població com a conseqüència de la immigració, que no es va veure acompanyat de moltes de les actuacions públiques pertinents per augmentar els serveis d'acord amb la nova situació (sanitat, educació, transport...).

La consideració del temps és cabdal a l'hora de prendre decisions, no solament davant les circumstàncies conjunturals, sinó també amb relació a problemes estructurals. No adoptar mesures necessàries a temps resta efectivitat i perjudica els ciutadans i les empreses. Sense oblidar que, com més capaç i més credibilitat tingui un govern, més curts seran els retards i més eficaces les actuacions que emprengui.

Així mateix, els governs tenen un alt grau de responsabilitat en la formació de les expectatives i en la credibilitat de les seves polítiques. Han d'anunciar objectius concrets i possibles, i, sobretot, els han de complir.

En cas contrari es genera desconfiança i desencís en els ciutadans, amb la qual cosa no es crearan les expectatives necessàries per tal que les polítiques siguin eficaces per millorar l'economia. ¿Quina confiança pot generar un govern que va negar l'existència de la crisi fins que va acabar el cicle electoral o quan les seves principals previsions econòmiques de l'últim any no s'han complert?

III. El cas de la productivitat com a exemple

El cas de la productivitat és un bon exemple per explicar que hi havia i hi ha greus problemes a l'economia espanyola, que s'havien de prendre mesures i que fins ara no s'han pres.

Els debats sobre l'estat de l'economia en general fan referència, habitualment, a qüestions com ara el creixement econòmic, la taxa d'atur, la inflació o la balança de pagaments. En termes microeconòmics o d'empresa s'incorporen qüestions com ara els beneficis, els costos, la solvència, la liquiditat, la rendibilitat, la competitivitat... En canvi, poques vegades es parla de la productivitat¹².

Tot i això, la productivitat i la seva millora són claus per al desenvolupament del teixit empresarial, l'economia i la societat del benestar.

Les empreses poden aplicar les millores de productivitat reals en reduir els preus i, així, esdevenir més competitives; o en elevar la

¹² S'entén per productivitat global la relació existent entre la producció obtinguda i els factors que s'han utilitzat per obtenir-la (treball, capital, energia...).

Ara bé, és més freqüent mesurar la productivitat no pas en termes globals sinó en relació a cada un dels recursos emprats. Així, per exemple, es parla de la productivitat del factor treball en relacionar la producció obtinguda amb el nombre de persones ocupades o amb les hores treballades.

retribució dels factors productius, tant sous com beneficis. Des d'un altre punt de vista, els augments pactats dels sous, si s'acompanyen d'incrementos de productivitat superiors, no impliquen increments dels costos laborals per unitat de producte i, consegüentment, no encareixen els béns i serveis produïts per les empreses. Per al conjunt de l'economia, les millores de productivitat permeten frenar la inflació, beneficien la balança de pagaments (ja que augmenta el grau de competitivitat de les empreses a escala internacional), potencien produir més i créixer econòmicament, així com afavoreixen l'ocupació. I, finalment, la societat del benestar també avança, entre d'altres coses perquè els augments de productivitat fan incrementar la renda per càpita. A més, si progressa la productivitat del factor treball, això permet més fàcilment racionalitzar els horaris de la jornada laboral i afavorir la seva compatibilitat amb la vida familiar, les relacions personals, l'oci, la formació o el descans¹³.

Els elements que influeixen en la productivitat són molt diversos: la quantitat i la qualitat dels equips utilitzats en els processos de producció; les infraestructures; les inversions en R+D+I; l'aplicació dels avenços tecnològics; el grau de formació i especialització dels treballadors; la mobilitat funcional i geogràfica dels factors productius; l'eficiència en l'ús de l'energia; l'organització de les empreses; el millor o pitjor funcionament de l'administració quan incideix en les activitats econòmiques; l'esperit emprenedor...

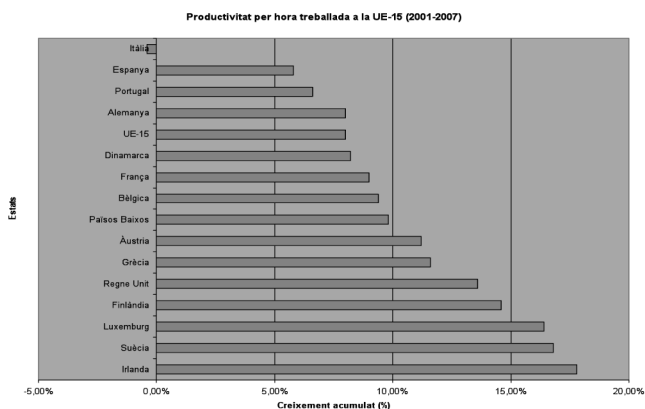
La productivitat de l'economia espanyola no és elevada i ha evolucionat pitjor que la dels països del seu entorn en els últims anys. Si es compara, per exemple, la productivitat per hora treballada a Espanya i a la Unió Europea dels quinze en el període 2001-2007, es pot observar

¹³ Així mateix, una major racionalització dels horaris comportaria, possiblement, millores de la productivitat.

que (PIMEC; 2008 / Eurostat; 2010):

- a) La productivitat per hora treballada en el conjunt de la Unió Europea dels quinze ha augmentat un 8%, amb una taxa anual acumulativa de l'1,3%. Un creixement que és inferior al que tenen països com per exemple els EUA.

EVOLUCIÓ DE LA PRODUCTIVITAT (UE-15, 2001-2007)

Font: PIMEC, Eurostat i elaboració pròpia.

- b) Entre els països de la Unió Europea dels quinze hi ha grans diferències; destacant que Irlanda, Suècia i Luxemburg han crescut per sobre del 16% en el total del període.
- c) A Espanya la productivitat ha crescut un 5,8% en total, la qual cosa significa un 0,9% anual acumulatiu.
- d) Per darrera d'Espanya només hi ha Itàlia, que fins i tot ha tingut una pèrdua de productivitat del 0,1% anual.

- e) Quant a l'any 2008, si la productivitat per hora treballada dels països de la Unió Europea dels quinze va ser de 100, la d'Espanya només va ser del 92,3.

Les causes concretes de les baixes taxes de creixement de la productivitat espanyola, especialment quan es comparen amb les d'altres Estats, són múltiples, tal i com han assenyalat autors com A. Estrada, A. Pons i J. Vallés (2006):

1. El nivell del capital humà no és el més adient, com a conseqüència de deficiències de formació. La qualitat del capital humà és bàsica per a la productivitat. En aquest sentit cal dir que el nivell educatiu de la població ocupada a Espanya és inferior al dels països que tenen un grau de desenvolupament semblant a l'espanyol, tot i que ha millorat molt en els últims vint anys. El grau de formació també depèn de la formació contínua i permanent que es desenvolupa a les empreses. En aquest sentit, l'Agenda de Lisboa fixà que el nivell de participació en la formació permanent ha de pujar fins al 12,5% de la població adulta en comptes del 9% que hi ha a la Unió Europea. Així mateix, el fet que a l'entorn del 30% dels contractes siguin temporals repercuteix negativament en la formació contínua.
2. Les dotacions en infraestructures, en general, i per càpita, en particular, són baixes en comparació amb els Estats europeus o amb els Estats Units. Igual com en el tema de la formació del capital humà, s'han fet importants inversions en infraestructures a l'Estat espanyol des de la seva entrada a la Unió Europea al 1986, gràcies en gran mesura als abundants fons estructurals de la Unió Europea. Això ha permès reduir de manera important la diferència, però no suprimir-la totalment¹⁴.

¹⁴ J. Gual, S. Jódar Rosell i A. Ruiz Posino (2006) consideren que en matèria d'infraestructures i de capital humà s'ha produït una notable convergència de l'Estat espanyol cap a la mitjana

3. És insuficient la inversió en la recerca, desenvolupament i innovació (R+D+I) i la seva aplicació. L'Agenda de Lisboa fixava que els Estats havien de dedicar un 3% del PIB en R+D. EUA i el Japó hi dediquen precisament a l'entorn del 3%, la Unió Europea dedica l'1,9% i l'Estat espanyol l'1,35%. A més, a l'Estat espanyol hi ha una reduïda inversió empresarial en R+D. El finançament del sector privat¹⁵ és del 47,1% de la inversió total, mentre que la mitjana de la Unió Europea dels quinze és del 54,8% i l'objectiu de l'Agenda de Lisboa en aquest àmbit és del 66% .

4. S'ha de millorar el grau de competència efectiva en alguns mercats de béns i serveis. En mercats amb competència efectiva, les empreses han de corregir les seves ineficiències si no volen desaparèixer en mans dels seus competidors. En entorns competitius les empreses es veuen obligades a reduir els seus costos, a introduir nous processos productius, a ser innovadores, etc.¹⁶ En el cas espanyol, tot i els avenços des de mitjans dels noranta en la matèria, s'ha de millorar la regulació i afavorir que hi hagi més competència en alguns sectors (transports, telecomunicacions i energia, per exemple).

5. El funcionament de les administracions públiques és “manifestament millorable”. Els tràmits administratius per l'obertura, la modificació i el tancament de les empreses són lents. I el finançament de projectes independentment de la situació patrimonial de les persones

europea en les dues últimes dècades i que la dotació d'aquests factors no explica el mal resultat en termes de productivitat del cas espanyol. En canvi, consideren que, rere els pobres resultats en termes de productivitat del treball i de productivitat total dels factors, pot trobar-se l'insuficient aprofitament de l'acumulació de capital tecnològic i les rigideses institucionals i reguladores que s'aprecien a l'economia espanyola.

15 Dades referides al 2005 (INE).

16 Sobre els beneficis de la competència veure Ll. Franco (2004, 2006).

promotores, pràcticament nul.

En línia amb les causes explicades, per millorar la situació de la productivitat de l'economia espanyola és necessari:

- a) Millorar la formació del capital humà en tots els àmbits.
- b) Les administracions han de continuar i augmentar la inversió pública en infraestructures.
- c) Reforçar les accions en R+D, tot incrementant la relació entre els àmbits públics i privats.
- d) Introduir modificacions en les regulacions ineficients i afavorir una competència efectiva més forta en determinats mercats de béns i serveis.
- e) Millorar el funcionament de les administracions públiques.
- f) A més, als anteriors elements caldria afegir-hi la necessitat de valorar i estimular l'esperit empresarial.

IV. Els models econòmics keynesià i liberal com a referents per sortir de la crisi

Davant la crisi econòmica, ¿quin és el millor model a aplicar pels poders públics per sortir-ne i evitar entrar en un període llarg de recessió? Moltes vegades el debat se centra entre els partidaris del model keynesià i els del model liberal.

El model keynesià es basa en què el sector públic ha de fer de motor del creixement econòmic en una època de crisi. Les actuacions s'articulen principalment a través d'una doble via: increment important de la inversió, fonamentalment en infraestructures; augment de les prestacions socials com ara el subsidi d'atur. Es considera que un important increment de la despesa pública ha de generar ocupació i creixement econòmic i ha d'ajudar a sortir de la crisi, com va passar en aplicar el New Deal de Roosevelt als anys trenta del segle passat als Estats Units. Des d'aquesta posició es defensa com a recepta més intervenció i més paper econòmic de l'Estat.

Aquesta opció presenta alguns efectes negatius, com ara l'increment dels dèficits i endeutaments públics (que s'han de pagar en el futur); així com la circumstància que pot dificultar el funcionament eficient de l'economia i els ajustos necessaris pel seu bon funcionament.

El model liberal, per contra, es basa en el fet que el mercat ha de tenir la màxima llibertat possible. S'ha d'atorgar el principal paper al mercat per superar la crisi. Els defensors d'aplicar aquest model consideren que el mercat s'autoregula i la iniciativa privada és el millor motor per al creixement econòmic. En canvi, el sector públic és menys eficient i, en conseqüència, no és la millor eina a aplicar. Mesures com ara reduir la burocràcia o el pes de l'administració, així com baixar els impostos, incentiven la inversió i afavoreixen la creació d'ocupació.

Aquesta opció també té els seus efectes negatius, com són el fet que mentre es fa l'ajustament els nivells d'atur i els costos socials són molt elevats i sovint injustos. A més, si no n'hi ha una regulació adient, o si hi ha un total *laissez-faire*, el sistema acaba funcionant malament (cas de les situacions d'abús de posició de domini d'una empresa dominant

respecte als consumidors o en relació amb altres empreses, per exemple).

Dels dos models, és el keynesià el model bàsicament aplicat pel govern espanyol, tot i que amb una certa improvisació i falta de rigor, en prendre mesures com ara: destinar 8.000 milions d'euros mitjançant el Fons d'Inversió Local per tal que els ajuntaments efectuassin actuacions urgents en l'àmbit municipal en matèria d'inversions; dotar altres 3.000 milions per actuacions d'execució immediata que van des del sector automobilístic a la rehabilitació d'habitatges o petites infraestructures de transport. Com el conjunt del Pla E, les mesures i la important despesa pública que representen tenien com a objectiu, via augment de la inversió i el consum, afavorir l'augment d'activitat econòmica i evitar la destrucció d'ocupació. A aquesta línia d'actuació s'hi hauria d'afegir els importants augmentos de despesa per cobrir les prestacions d'atur derivades de les destruccions de llocs de treball que s'han produït durant la crisi.

V. L'Economia Social de Mercat

Davant la dicotomia presentada entre el model keynesià i el model liberal, hi ha una tercera opció, representada pel l'anomenada Economia Social de Mercat. Aquest model es fonamenta en el respecte a la llibertat de mercat i en la cohesió social. Per superar la crisi, el mercat és imprescindible com a motor de l'economia, però es necessita un cert paper interventor de l'Estat i del sector públic. Perquè el mercat funcioni bé, és necessari un Estat fort que estableixi clarament les regles del propi mercat i les faci complir.

L'Economia Social de Mercat, des d'una visió humanista, descansa en dos pilars:

- el respecte a la llibertat de mercat (foment de l'esperit emprenedor, iniciativa personal, eficiència, llibertat d'elecció...)
- la cohesió social

En aquest sentit, aquest model es caracteritza per:

- la defensa de la competència
- l'aplicació de polítiques conjunturals i estructurals
- una decidida política social

Tot aplicant polítiques que mirin de distorsionar el mínim possible el funcionament del mercat i els efectes positius que representa.

Autors d'aquest model són, entre d'altres, Alfred Müller-Armack, Ludwick Erhard i William Röpke. El primer, Alfred Müller-Armack, requeria per al bon funcionament de l'economia el compliment de set principis fonamentals:

1. sistema de preus proper a la competència perfecta,
2. estabilitat de la moneda,
3. accés lliure als mercats,
4. propietat privada,
5. llibertat contractual,
6. plena responsabilitat de les polítiques fiscals i
7. transparència econòmica.

La defensa de la competència és un element clau de l'Economia Social de Mercat. És una part substantiva de l'Economia Social de Mercat i no merament un aspecte col·lateral. El funcionament del mercat per ell mateix no sempre garanteix, per exemple, que no es produeixin abusos

per part d'agents econòmics que disposin d'una posició de domini; o no sempre pot evitar que s'arribin a acords que puguin restringir la competència en perjudici dels consumidors, d'altres empreses i de l'economia en el seu conjunt. En aquest sentit, cal que des dels poders públics es defensi i impulsi activament la competència també en èpoques de crisi com l'actual. Cal que la política de defensa de la competència esdevingui una prioritat, tot i ser en un context de crisi; doncs més competència afavoreix el creixement i la creació d'ocupació, frena la inflació i millora la balança de pagaments.

L'Economia Social de Mercat també propugna l'aplicació de polítiques conjunturals i estructurals. L'economia té fluctuacions al llarg del temps que provoquen situacions d'atur, inflació, dèficits en la balança de pagaments o falta de creixement. Es proposa impulsar polítiques econòmiques que facilitin l'estabilitat macroeconòmica, evitin els perjudicis que provoquen els desequilibris i procurin que el comportament de variables com la creació d'ocupació o el creixement econòmic sigui sostingut en el temps. Aquestes polítiques han d'anar acompanyades de polítiques estructurals per reconvertir i/o desenvolupar, amb eficiència i transparència, aquells sectors que ho necessitin.

Així mateix, els poders públics han d'aplicar polítiques socials. Tot i un bon funcionament del mercat, aquest pot ocasionar una injusta distribució de les rendes o no garantir la igualtat d'oportunitats. També el sistema ha d'afrontar l'assegurança de contingències (atur, malaltia...) i, especialment, ha de protegir els col·lectius més febles.

VI. Com aplicar l'Economia Social de Mercat al moment actual?

L'Economia Social de Mercat s'ha mostrat eficaç allà on s'ha

aplicat, tant en períodes de bonança com en períodes de crisi. Així, aquest model ha produït bons resultats en països com ara Alemanya des del final de la Segona Guerra Mundial. A més, ha inspirat la integració europea. No obstant, el que cal destacar com a més important és la seva vigència actual.

En el cas concret de la situació de l'economia espanyola, amb les adaptacions necessàries, l'Economia Social de Mercat seria un excel·lent model per fer front a la crisi. Sense el propòsit de ser exhaustiu, els següents paràgrafs es dediquen a esmentar algunes de les línies i mesures d'actuació que s'haurien d'implementar d'acord amb aquest model en l'economia espanyola.

Quant a l'àmbit de la defensa de la competència, tot i els avenços que s'han produït des de mitjans dels noranta, s'ha de millorar la regulació i afavorir més competència efectiva en alguns sectors (transports, telecomunicacions i energia, per exemple).

D'altra banda, a l'economia espanyola s'han d'aplicar urgentment polítiques conjunturals, doncs és una economia que, a més de presentar greus i persistents desequilibris (en variables com la balança per compte corrent), requereix un impuls econòmic a curt termini.

S'ha d'afavorir la inversió privada i, en aquest sentit, cal: una reforma fiscal que estimuli la inversió i l'activitat empresarial; garantir el crèdit i la liquiditat a les empreses, tot augmentant la liquiditat mitjançant més avals per a les petites i mitjanes empreses; reduir els terminis de pagament als proveïdors de les administracions (no és admissible que en una època de crisi i poca solvència les empreses triguin tant a cobrar de les administracions públiques)¹⁷; s'ha de procedir a un rigorós control de

¹⁷ En aquest àmbit alguna administració com és el cas de l'ajuntament de Sant Cugat han realitzat actuacions en aquesta línia.

despesa pública i reduir les subvencions d'eficàcia no contrastada. També s'ha d'augmentar la inversió pública real, però d'una manera eficaç. La inversió pública ha de ser útil, estar ben feta, i s'ha d'executar en els temps i quantitats previstos, i no quedar l'execució real per sota de la pressupostada, com és habitual. A més, en el cas concret de Catalunya, l'Estat ha d'invertir realment en infraestructures el percentatge de participació relativa del producte interior brut de Catalunya amb relació al producte interior brut de l'Estat¹⁸. Quant a les polítiques estructurals, s'han de realitzar aquelles reformes que l'economia necessita, com ara reduir traves burocràtiques a l'activitat emprenedora, establir una política de formació eficaç o reformar l'Estat del Benestar per tal d'enfortir-lo i fer-lo viable. A més, s'ha d'augmentar l'eficiència de l'administració i això requereix una administració única real en relació a les "necessitats" de les empreses. Sense oblidar que cal reformar determinats sectors com ara la construcció.

Així mateix, és necessari aplicar polítiques socials reals en una societat en la qual continuen existint sectors marginats i pobresa. A l'any 2008, per exemple, segons l'enquesta de condicions de vida, un 19,6% de la població resident a Espanya es trobava amb un nivell d'ingressos inferior al llindar de la pobresa. En el cas de la gent de 65 anys o més, aquest percentatge s'eleva fins al 27,6% (INE; 2009)¹⁹. Hores d'ara, amb la situació de crisi greu i atur contínuament creixent, la situació és pitjor.

Finalment, assenyalar que l'Economia Social de Mercat, des d'una visió humanista, més enllà d'un model econòmic també incorpora

18 De conformitat amb la disposició addicional tercera de l'Estatut. El pes de Catalunya en el PIB estatal va ser del 18,85% al 2005 i del 18,72% al 2006.

19 Es fa referència a les taxes de pobresa relativa, que és el percentatge de persones que es troben per sota del llindar de pobresa mesurat com el 60% de la mitjana dels ingressos per unitat de consum de les persones. Aquest llindar és mesurat sense considerar la possessió de l'habitatge.

determinats valors.

Aquests valors presents a l'Economia Social de Mercat, tots ells interrelacionats, són: la llibertat, la responsabilitat, el compromís i la solidaritat. Alhora, complementen aquests valors les actituds que s'han de potenciar per superar amb solvència humana l'actual crisi econòmica, com ara l'autoexigència, l'esforç i la humilitat, per una banda, i la confiança i l'optimisme, per l'altra. En conseqüència, l'aplicació de mesures en la línia exposada en els paràgrafs anteriors ha d'anar acompanyada d'aquests valors i actituds. No es tracta només d'una resposta tecnocràtica per superar la crisi econòmica, sinó d'aplicar un model i unes mesures amb uns valors i unes actituds al servei de les persones. Només així s'aconseguirà la plena eficàcia de l'Economia Social de Mercat.

Bibliografia i documents

BANCO DE ESPAÑA (2010): *Boletín Económico. Enero 2010*.

[http://: www.bde.es](http://www.bde.es)

ESTRADA, A.; PONS, A.; i VALLÉS, J. (2006): “La productividad de la economía española: una perspectiva internacional”, *ICE*, març-abril, núm. 829, pàgs. 7-25.

EUROSTAT (2010): *Labour productivity per hour worked*,

[http://: www.eurostat.ec.europa.eu](http://www.eurostat.ec.europa.eu)

FRANCO I SALA, LI. (2004): “Els òrgans catalans de defensa de la competència”, *Competència i territori*, Generalitat de Catalunya, pàgs. 101-115.

FRANCO I SALA, LI. (2006): “La defensa de la competencia en el modelo autonómico”, *Ekonomiaz*, núm.61, pàgs. 216-231.

GUAL, J.; JÓDAR ROSELL, S.; i RUIZ POSINO, A., *El problema de la productivitat a Espanya; quin és el paper de la regulació?*, Documents d'economia “la Caixa”, núm. 1, juny de 2006.

INE (2009): *Encuesta de Condiciones de Vida (ECV) Año 2008*,

[http://: www.ine.es](http://www.ine.es)

INE (2010): *Encuesta de población activa. Cuarto trimestre de 2009*.

[http://: www.ine.es](http://www.ine.es)

MINISTERIO DE ECONOMÍA Y HACIENDA, *Actualización del Programa de Estabilidad. España. 2009-2013*, [http://: www.meh.es](http://www.meh.es), 2010.

PÉREZ GARCÍA, F. (director.), *Productividad e internacionalización: el crecimiento español ante los nuevos cambios estructurales*, Fundación BBVA, 2006.

PIMEC, *Productivitat i competitivitat del factor treball. 2001-2008*,

[http://: www.pimec.org](http://www.pimec.org), 2008.

RECIO, Eugenio M., “L'economia social de mercat i la Democràcia Cristiana”, *Diàlegs*, vol. 7, núm. 26, pàgs. 71-84, 2004.

SEGURA SÁNCHEZ, J. (editor), *La productividad en la Economía Española*, Fundación Ramón Areces, 2006.

ÍNDEX

1. *Introducció*, Ignasi Farreres i Llibert Cuatrecasas
2. Reproducció del fulletó de Les Jornades 19/5/10 i 9/6/10
3. *Responsabilitat del nostre model econòmic en la crisi del nostre país i les seves reformes per al futur*, Eugenio M. Recio
4. *L'Estat del Benestar de la Socialdemocràcia i el de l'Economia Social de Mercat*, Alfredo Pastor
5. *El paper de les institucions en les economies de mercat*, Eduard Berenguer
6. *Reflexions sobre la crisi econòmica actual*, Antoni Manresa
7. *Models econòmics per sortir de la crisi: l'Economia Social de Mercat*, Lluís Franco

La finalitat de la col·lecció “Eugenio M. Recio” és la divulgació de treballs, reflexions, informació i investigacions sobre l'Economia Social de Mercat (ESM), sistema econòmic establert a partir de l'Economia de Mercat i la Justícia Social, els dos principis bàsics que la fonamenten. El seu objectiu és que s'assoleixi una economia pròspera i al servei de les persones, per mitjà de l'eficiència i la responsabilitat social, en un marc de solidaritat. L'Economia Social de Mercat assigna a l'Estat el paper de garant de l'arquitectura legal i institucional, i alhora de facilitador, perquè aquest model de creixement ens condueixi cap a una societat més justa i més humana.

Títols publicats:

1. Estructura ideològica de l'Economia Social de Mercat
2. Economia de mercat, ètica i justícia social en temps de crisi

**CENTRE D'ESTUDIS
ECONÒMICS I SOCIALS**

Av. Josep Tarradellas, 93-95
08029 - Barcelona
www.ceesocials.org
secretaria@ceesocials.org

c/ Nàpols, 35-39
08018 - Barcelona
www.inehca.org
secretaria@inehca.org